

KATALOG PREPOZYTÓW KLASZTORU NORBERTANEK W STRZELNIE OD XII WIEKU DO 1837 R.

Wprowadzenie

Znakomita większość domów polskiej cyrkarii premonstratensów nie sporządziła katalogów swych opatów lub prepozytów, będących przecież cennym źródłem do poznania życia wewnętrznego i tradycji klasztoru. Wyjątkiem jest kronika opatów klasztoru św. Wincentego we Wrocławiu, spisana w początkach XVI w. (do roku 1504 włącznie) przez tamtejszego przeora — Mikołaja Liebentala, a następnie kontynuowana do roku 1692¹. W klasztorze norbertanek w Strzelnie, podobnie jak w innych domach tej reguły², wykaz miejscowych prepozytów skompilowano dopiero w pierwszych dziesięcioleciach wieku XVIII (zob. aneks). Spisany on został na pustej stronie powstałego około 1573 r. kopiariusza klasztorowego³. Karta, na której katalog się zachował ma format dutki i jest podzielona wzdłużnie na trzy rubryki: numer bieżący, imię i nazwisko prepozyta, rok jego występowania, ewentualnie śmierci. Lista spisana została jedną ręką do Pawła Wolskiego włącznie, tym samym rok wyboru tego prepozyta — 1717 — określa *terminus post quem* powstania katalogu. Wykaz ten kontynuowano do drugiej połowy XIX stulecia, wpisując nazwiska kolejnych prepozytów, a po supresji klasztoru w roku 1837, diecezjalnych proboszczów strzeleńskich. Ułożono go przede wszystkim na podstawie materiału dokumentowego zawartego w kopiarzu oraz źródeł przechowywanych w archiwum klasztornym, a także

¹ *Gesta abbatum monasterii S. Vincentii* (dalej cyt. *Gesta abbatum*), *Scriptores Rerum Silesiacarum*, hrsg. G. A. Stenzel, Bd. 2, Breslau 1839 s. 135–149.

² Por. np. S. Kuraś, *Katalog opatów klasztoru premonstratenskiego w Brzesku—Hebdowie 1179–1732*, „*Nasza Przyszłość*” (dalej cyt. NP) t. 9:1959 s. 39–49.

³ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej cyt. APB), Strzelno Kl B 1 k. 226.

(w okresie późniejszym) pamięci historycznej następców o swych poprzednikach na urządzie prepozyta. Jest to oczywiście lista daleka od kompletności, nie wolna od oczywistych błędów. Do takich należy na przykład uwzględnienie Mengoza – prepozyta klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie⁴, czy też pierwsza nota odnosząca się do opata Marka, będącego uprzednio prepozytem w Strzelnie, lecz występującego nie pod rokiem 1282⁵, jak podał bezimenny autor katalogu, a dokładnie wiek później. To rozbieżność jednej, niewątpliwie XIV-wiecznej postaci, na dwie różne osoby było najprawdopodobniej wynikiem błędnego odczytania datacji jakiegoś dokumentu⁶. Trzeba bowiem zaznaczyć, że rok wpisany przy każdym z proboszczów strzeleńskich, rzadko można odnieść do rzeczywistej daty jego elekcji lub śmierci, ponieważ odzwierciedla on jedynie datację źródła, w którym kompilator znalazł informację o danym prepozycie⁷. Nie była to jedyna próba ułożenia katalogu prepozytów strzeleńskich. Następną podjął opat witowski Antoni Józef Daniel Kraszewski, pierwszy monografista premonstratensów polskich, opierając się w znakomitej części na omawianym katalogu⁸. W jego ślady wstępowało jeszcze kilkakrotnie, jednakże za każdym razem były to wykazy niepełne, często zawierają również wiele błędów⁹. Tym sa-

⁴ *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku* (dalej cyt. DKM), wyd. B. Ulanowski, Archiwum Komisji Historycznej t. 4, Kraków 1887 s. 117 nr 2; s. 118–119 nr3.

⁵ A. J. D. Kraszewski, *Życie Świętych i w nadziei świętobliwości zeszlých Slug Boskich Zakonu Premonstratenskiego...*, Warszawa 1752 cz. 2 s. 308, wymienia prepozyta Marka, lecz pod rokiem 1288. Prepozyt ten nie figuruje w znanych dokumentach strzeleńskich. Na próżno szukać również opata ołbińskiego o tymże imieniu, który sprawowałby swą funkcję w drugiej połowie XIII stulecia.

⁶ Zob. katalog prepozytów *sub voce* Marek Wendeler.

⁷ Podobnie postąpiono w katalogu opatów hebdowskich, *nota bene* spisany przez prepozyta strzeleńskiego Mikołaja Ignacego Łukowskiego, por. S. Kuraś, *dz. cyt.*, s. 42–43.

⁸ Archiwum Północy Norbertanek na Zwierzycu w Krakowie, rps 46 s. 116–123 (jest to spisana w 1740 r. przez A. J. D. Kraszewskiego kroniczka nosząca tytuł: *Dzieje cyrkarii polskiej Zakonu Premonstratenskiego...*). A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 308–313.

⁹ Najrzetelniej potraktował ten problem W. Knapiński, *Święty Norbert i jego zakon. Początki norbertańskich klasztorów w cyrkarii polskiej i nieco z jej dziejów*, Warszawa 1884 s. 170–173. Czytelnik zechce porównać także: E. Calier, *Strzelno*, w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, t. 11, Warszawa 1890 s. 469; I. Czechowski, *Historja kościołów strzeleńskich*, Strzelno 1929 s. 103–104;

mym konieczne wydaje się opracowanie pełnego, oczywiście na miarę zachowanych źródeł, katalogu przełożonych prepozytury w Strzelnie, który z jednej strony miałby ułatwić poznanie dziejów tego klasztoru, a z drugiej stałby się przyczynkiem do szerzej zakrojonych badań prozopograficznych nad duchowieństwem, a zwłaszcza nad klerem zakonnym. Ramy chronologiczne określa, z jednej strony pierwsza imienna wzmianka o przełożonym domu norbertanek strzeleńskich, z drugiej rok 1837, jako data ostatecznej kasaty klasztoru przez władze pruskie¹⁰.

Katalog prepozytów

1 **Henryk**. W *Liber mortuorum* klasztoru norbertanek w Strzelnie, pod 7 marca wpisano następującą notę: *Reverendus pater Henricus praepositus noster*¹¹. Brak jego komemoracji w Nekrologu klasztoru ołbińskiego¹² nie musi świadczyć o jego późniejszym niż wiek XIII pochodzeniu, gdyż tamtejsza księga zmarłych w przypadku prepozytów strzeleńskich ma poważne luki. *Commemoratio* Henryka, wpisane tuż po nocy jednego z prepozytów o imieniu Jan, wskazywałoby na XIV wiek, zwłaszcza jego pierwszą połowę, gdzie mamy znaczne braki źródłowe¹³. Nie musi być to jednak argumentem ostatecznym, gdyż taki właśnie układ Nekrologu strzeleńskiego może być wynikiem kilkakrotnego przepisywania. Niestety Nekrolog żukowski, tak przydatny w konfrontacji wielu innych wpisów, nie może być

N. Backmund, *Monasticon Praemonstratense*, t. 1, Straubing 1949 s. 346; t. 3, Straubing 1956 s. 599.

¹⁰ Autorem wstępu, aneksu źródłowego oraz biogramów prepozytów do Mikołaja Chwaliszewskiego włącznie, jest Dariusz Karczewski. Życiorysy prepozytów od Baltazara Sierakowskiego począwszy, na Franciszku Ksawerym Salmońskim skończywszy, napisał Ryszard Kabaciński.

¹¹ *Liber mortuorum monasterii Strzelnensis Ordinis Praemonstratensis*, (dalej cyt. Nekrolog strzeleński), wyd. W. Kętrzyński, *Monumenta Poloniae Historica* (dalej cyt. MPH), t. 5, Lwów 1888 s. 729.

¹² *Nekrolog opactwa św. Wincentego we Wrocławiu* (dalej cyt. Nekrolog wrocławski), wyd. K. Maleczyński, tekst przejrzeni, wstęp i komentarze uzupełnili B. Kürbis i R. Walczak, MPH, series nova, t. 9 cz. 1, Warszawa 1971.

¹³ Wśród kilku prepozytów o tym imieniu w grę mogą wchodzić tylko: Jan, sprawujący swą funkcję w początku XIV w. i Jan Mellin, zmarły w 1435 roku (por. niżej). Ponieważ dla wieku XV posiadamy dokładny wykaz prepozytów, pod uwagę można brać tylko wiek XIV, ewentualnie XIII.

tym razem pomocny, ponieważ w jego oryginale brak kart odnoszących się do dni od 25 lutego do 10 marca¹⁴.

2 Piotr. W strzeleńskim *Liber mortuorum*, pod dniem 28 lipca, na pierwszym miejscu wpisano następującą komemorację: *Reverendus pater Petrus praepositus Strzelensis*¹⁵. Oprócz Piotra Glazara ze Strzelc, innego prepozyta w Strzelnie o tym samym imieniu źródła nie znają. Jednak Glazar został wybrany na opata wrocławskiego klasztoru św. Wincentego i z takim też tytułem posiada swój wpis w nekrologu strzeleńskim¹⁶. Oznacza to, że mamy tu do czynienia z zupełnie inną osobą, gdyż zmarły opat Piotr nie mógłby być wpisany do nekrologu z tytułem prepozyta! Niestety nie można naszego Piotra umiejscowić w czasie inaczej, jak w przedziale XIII – pierwsza połowa XIV w., gdzie mamy znaczne luki źródłowe¹⁷.

3 Wilhelm. Nekrolog opactwa św. Wincentego na wrocławskim Ołbinie posiada pod 18 września notę obitualną: *Wilhelmus praepositus de Strelna*¹⁸. Pismo jednoznacznie wskazuje na trzynastowieczną (około 1286) proveniencję zapisu. W *Liber mortuorum klasztoru w Strzelnie komemorację Wilhelma zamieszczono pod tym samym dniem*¹⁹, natomiast w Nekrologu norbertanek żukowskich odpowiedni wpis umieszczono pod datą 17 września²⁰. Wobec zgodności zapisów ne-

¹⁴ *Das Totenbuch des Prämonstratenserinnen-Klosters Zuckau bei Danzig* (dalej cyt. Nekrolog żukowski), hrsg. M. Perlbach, Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens, Bd. 5, Danzig 1906 s. V.

¹⁵ Nekrolog strzeleński, s. 746.

¹⁶ Tamże, s. 727, pod dniem 23 II. Zob. dalej biogram Piotra Glazara ze Strzelc.

¹⁷ Nekrolog strzeleński, s. 743 (*Reverendus pater Petrus praepositus*); Nekrolog żukowski, s. 41 (*Petrus praepositus*), oba pod 29 VI zamieszczają komemorację jeszcze innego prepozyta Piotra, jednak bez podania jego przynależności klasztornej. Por. W. Szoldrski, *Miscellanea żukowskie*, NP t. 6:1957 s. 369, gdzie uznano tegoż Piotra za zwierzchnika kanonii żukowskiej.

¹⁸ Nekrolog wrocławski, s. 71 przyp. 647.

¹⁹ Nekrolog strzeleński: s. 753, *Vilhelmus praepositus monasterii huius*.

²⁰ Nekrolog żukowski, s. 57: *Guilhelmus praepositus*. Tenże nekrolog posiada jeszcze dwa zapisy poświęcone niezidentyfikowanym prepozytom strzeleńskim o tym imieniu; umieszczono je pod 26 V i 9 IX (Nekrolog żukowski, s. 35, 56). Nie można jednoznacznie orzec, czy któraś z nich dotyczy naszego, trzynastowiecznego, prepozyta, czy też jego imiennika z przełomu XIV i XV w. – Wilhelma Steynachsila. Może być, że są to przesunięte w stosunku do rzeczywistych dat zgonu komemoracje. Według osiemnastowiecznego kompilatora z Żukowa (W. Szoldrski, *dz. cyt.*, s. 368), tenże Wilhelm został bezpodstawnie uznany za prepozyta żukowskiego.

krologicznych, można przyjąć tę postać jako autentycznego prepozyta strzeleńskiego z XIII w.

4 Zdzisław. W trzynastowiecznej warstwie księgi zmarłych klasztoru św. Wincentego, pod dniem 14 lutego, zachował się zapis *Stizlaus praepositus de Strelna*²¹. Nie byłaby to jedyna informacja o nim, gdyż Nekrolog norbertanek w Czarnowasie zamieszcza jego imię pod tym samym dniem²². Z kolei Nekrolog strzeleński pod datą 13 lutego wspomina o prepozycie Stanisławie²³. Może to być pomyłka kopisty popełniona przy przepisywaniu imienia, jednak przy tak małej liczbie informacji źródłowych i ich niejednoznaczności, istnienie prepozyta Zdzisława należy przyjąć jako prawdopodobne.

5 Albert. Pierwszy prepozyt strzeleński, którego dokładną chronologię potwierdzają źródła jedynie z roku 1220. Imię jego przetrwało w dwóch dokumentach dotyczących zamiany kilku wsi klasztornych na cztery inne, należące do księcia Konrada Mazowieckiego²⁴.

6 H[erman]. Prepozyt, ukrywający się pod sygłą H., wystąpił przed sądem książęcym w czasie wiecu w Dankowie 1236 r., w sprawie przeciwko roszczeniom Szymona Szymonowica z Ludziska²⁵. Ze względów chronologicznych raczej nie należy identyfikować go z prepozytem Henrykiem, którego zapisę komemoracyjną znaleźć można w strzeleńskim nekrologu pod datą 7 marca²⁶. Pełne imię owego premonstratensa można poznać dzięki dyplomowi wystawionemu we Wrocławiu 19 czerwca 1233 r. przez prokuratora krzyżackiego, Hermana Balka, bowiem wśród świadków dokument znany był *Hermano praeposito de Strelna*²⁷.

²¹ Nekrolog wrocławski, s. 16 oraz przyp. 126. Por. też Nekrolog wrocławski, s. 9, przyp. 51, gdzie pod 17 I zapisano: *Stizlaus sacerdos et canonicus de Strelna*.

²² *Necrolog des Klosters Czarnowanz*, hrsg. W. Wattenbach, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens”, Bd. 1: 1856 s. 226.

²³ Nekrolog strzeleński, s. 726: *Reverendus pater Stanislaus praepositus, professor ordinis nostri*.

²⁴ DKM s. 120–121 nr 6, 7.

²⁵ Tamże, s. 123–124 nr 10; dokument ten, wystawiony przez księcia kujawskiego Kazimierza Konradowica, nosi datę roczną 1238. Należy emendować ją na rok 1236.

²⁶ Nekrolog strzeleński, s. 729.

²⁷ *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 2 bearb. W. Irgang, Wien–Köln–Graz 1977 nr 33. Istnieje możliwość, że chodzi tu o śląski Strzelin, jednakże miejscowość ta była pisana w materiale dyplomatycznym najczęściej w formie *Strelin*.

7 Rodger. Jego autentyczność stoi pod znakiem zapytania, gdyż jedyny raz imię to pojawia się w falsyfikacie Przemysła Ziemo-mysłowica, rzekomo z 1295 r.²⁸ Jednakże analiza listy świadków wskazuje, że falsyfikat mógł zostać oparty na jakimś nie zachowanym, autentycznym dokumencie strzeleńskim, pochodzącym z ostatniego dziesięciolecia XIII w., co uprawdopodobnia istnienie prepozyta Rodgera²⁹.

8 Jan. W dokumencie z 21 kwietnia 1308 r., dotyczącym sprzedaży przez klasztor strzeleński wsi Wonorze biskupowi wrocławskiemu Gerwardowi, występuje *frater Johannes quondam prepositus*³⁰. Z narracji wiemy, że ta sama wieś była zastawiona biskupstwu wrocławskiemu już wcześniej przez tegoż właśnie prepozyta Jana. Z późniejszego regestu wiadomo natomiast, że nastąpiło to w roku 1300³¹; jest to zatem *terminus a quo* sprawowania przez niego tego urzędu.

9 Mikołaj. Jako prepozyt sprzedał biskupowi wrocławskiemu Gerwardowi wieś Wonorze; wystawiony przez Mikołaja dokument sprzedaży nosi datę 21 kwietnia 1308 r.³² *Terminus ad quem* jego prepozytury to 14 maja 1312 r., gdy pojawia się w źródłach prepozyt imieniem Jan³³. Mikołaj pojawia się jeszcze, tym razem jako były prepozyt, w dniu 10 maja 1315 r.³⁴

10 Jan. Jan występuje po raz pierwszy 14 maja 1312 r., podczas sprzedaży Michałowi z Koszanowa, kasztelanowi konińskiemu, młyna klasztornego w Kwieciszewie³⁵. W tym samym roku jeszcze kilkakrotnie pojawia się w dokumentach o charakterze prawno-gospo-

²⁸ DKM s. 130–131 nr 18.

²⁹ J. Karwasińska, *Sąsiedztwo kujawsko-krzyżackie 1235–1343*, Warszawa 1927 s. 92–93, przyp. 4; J. Bieniak, *Przynależność administracyjno-polityczna kasztelanii nadgoplańskich w latach 1267–1327*, „Zeszyty Naukowe UMK”, Historia t. 2: 1966 s. 72–73, przyp. 92.

³⁰ *Kodeks Dyplomatyczny Polski* (dalej cyt. KDP), t. 2, wyd. L. Rzyszczyński, A. Muczkowski, Warszawa 1852 nr 200.

³¹ St Petersburg, Biblioteka Sałtykowa–Szczedriny, sygn. Latinojęzyčne F II 264/1 k. 97v–98: *Venditio per praepositum et conventum Strzelensem ville Wonorze pro ecclesia Vladislaviensi. Anno 1300 folio eodem Wonorze Episcopo Vladislaviensi restitutum [est]*. Informację tę przekazał autorowi Profesor Jan Powierski, za co składam Mu szczerze podziękowania.

³² KDP t. 2 nr 200.

³³ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski* (dalej cyt. KDW), wyd. [I. Zakrzewski], t. 2, Poznań 1878 nr 955.

³⁴ KDP t. 2 nr 217.

³⁵ KDW t. 2 nr 955.

darczym³⁶. W roku 1315 występuje w szeregu dyplomów finalizujących sprzedaż biskupowi Gerwardowi czterech wsi klasztornych, leżących w okolicach jeziora Gopło³⁷; ostatnia wiadomość o nim pochodzi z 13 października 1315 r.³⁸. Okres jego prepozytury upłynął pod znakiem usilnych starań o przezwycięzenie kryzysu gospodarczego klasztoru strzeleńskiego, spowodowanego wojną z Czechami w latach 1305–1306³⁹. Niewykluczone, że Jan jest identyczny z prepozytem o tym samym imieniu, sprawującym swój urząd ok. roku 1300. Można mu przyporządkować jedną z dwu komemoracji, poświęconych prepozytom o tym imieniu w Nekrologu strzeleńskim: 22 lutego lub 7 marca⁴⁰.

11 Mikołaj. Jest wysoce prawdopodobne, że Mikołaj jest osobą tożsamą z poprzednikiem o tym imieniu, sprzedawcą Wonorza. Wskazuje na to identyczność imienia, co prawda popularnego, przy małej rozpiętości czasowej. Termin *ante quem* jego ponownego awansu określa data wystawionego przez niego 26 kwietnia 1318 r. dokumentu dla joannitów z Niemojewka leżącego nie opodal Strzelna⁴¹. Ostatni raz wspomina Mikołaja król Władysław Łokietek w swym dyplomie z 6 grudnia 1328 r., nazywając go *fidelis capellanus noster*⁴².

12 Bogusław. Znany jest jedynie dzięki temu, że został powołany na świadka w procesie warszawsko-uniejowskim z 1339 r. Zaprzysiężono go 11 marca 1339 r. w Uniejowie podczas jedenastego *productio testium*; zeznań, niestety, nie składał⁴³. Może identyczny z jednym ze swych następców o tym samym imieniu? Jednoznaczne stwierdzenie tego jest niemożliwe.

³⁶ APB Strzelno Kl A 17; KDP t. 2 nr 209; Archiwum Diecezjalne we Wrocławku (ADWł), Kopiarz 3 k. 338v.

³⁷ KDP t. 2 nr 217; APB Strzelno Kl A 18; KDP t. 2 nr 218.

³⁸ ADWł Kopiarz 1 k. 86v.

³⁹ J. Bieniak, *Wielkopolska, Kujawy, ziemie łączycycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, Toruń 1969 s. 258–261.

⁴⁰ Nekrolog strzeleński, s. 727, 729; w obu przypadkach zapis jest jednoznaczny: *Reverendus pater Ioannes praepositus huius loci*.

⁴¹ *Regesten zur schlesischen Geschichte* (dalej cyt. RS), Bd. 6, *Codex Diplomaticus Silesiae* (dalej cyt. CDSil.), t. 18, hrsg. C. Günthagen, K. Wutke, Breslau 1898 nr 3784.

⁴² K. Małeczyński, *Kilkanaście dokumentów Władysława Łokietka z lat 1296–1329*, „Studia Źródłoznawcze” t. 6: 1961 s. 146–145 nr 11.

⁴³ *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, wyd. I. Zakrzewski, t. 1, Poznań 1890 s. 111.

13 Wincenty. Prepozyt Wincenty występuje w źródłach jedynie 13 lipca 1343 r., gdy wspólnie z innymi przełożonymi klasztorów wielkopolskich zrzeka się rekompensaty za szkody wyrządzone w dobrach klasztornych przez Zakon krzyżacki ⁴⁴.

14 Bogusław (Bogusza). Bogusław był, jak można mniemać z jedynej o tym wzmianki, profesem klasztoru św. Wincentego na wrocławskim Ołbinie ⁴⁵. Sądząc z imienia był polskiego pochodzenia, tym bardziej, że w niektórych źródłach jego imię występuje w formie Bogusza ⁴⁶. Pojawia się 15 października 1351 r., przy okazji ugody zawartej przez klasztor w Strzelnie z biskupem wrocławskim Maciejem Pałuką i kapitułą kolegiacką w Kruszwicy ⁴⁷. Opat wrocławski Mikołaj I ze Zgorzelca, zmarły 5 stycznia 1352 r. ⁴⁸ wyznaczył Bogusława na swego następcę, lecz ten zrzekł się powierzonej mu funkcji ⁴⁹. Zrezygnował z urzędu prepozyta lub zmarł po 26 grudnia 1354 r. ⁵⁰ jego komemorację przechowały, pod 27 kwietnia, strzeleńska księga zmarłych oraz Nekrolog klasztoru premonstratensek w Żukowie ⁵¹. *Terminus ante quem* tego faktu określa przywilej króla Kazimierza Wielkiego z 10 września 1356 r., wystawiony już dla nowego prepozyta – Marka ⁵². Być może jest to osoba identyczna z Bogusławem, świadkiem na procesie polsko-krzyżackim z 1339 r.

15 Marek Wendeler. Funkcję prepozyta sprawował dowodnie już 10 września 1356 r., kiedy to Kazimierz Wielki wystawił dla niego

⁴⁴ KDW t. 6, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982 nr 133.

⁴⁵ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae* (dalej cyt. VMPL), ed. A. Theiner, t. 1, Roma 1860 nr 712 = *Bullarium Poloniae* (dalej cyt. BP), t. 2, wyd. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Rzym–Lublin 1985, nr 600, ...in manibus... *Boguslai de Wrat[is]lavia] praepositi monast[er]ii Strelinensis...*

⁴⁶ APB Strzelno Kl A 22, 34.

⁴⁷ APB Strzelno Kl A 22.

⁴⁸ Datę dzienną określa Nekrolog wrocławski, s. 5 oraz przyp. 17. Mortuarze strzeleński (s. 722) i żukowski (s. 6) umieszczają jego komemorację pod 13 stycznia. Rok śmierci tego opata określa zatwierdzenie wyboru jego następcy, Wilhelma II, przez papieża Klemensa VI (VMPL t. 1 nr 712 = BP t. 2 nr 600), oraz *Gesta abbatum*, s. 138.

⁴⁹ VMPL t. 1 nr 712 = BP t. 2 nr 600.

⁵⁰ APB Strzelno Kl A 23.

⁵¹ Nekrolog strzeleński, s. 735: *Boguslaus praepositus noster*; Nekrolog żukowski, s. 27; *Boguslaus praepositus Strzelensis*. Błędnie przyjął nieznanymi osiemnastowieczny kompilator, że był on prepozytem w Żukowie (W. Szoldrski, dz. cyt., s. 367).

⁵² APB Strzelno Kl A 24.

przywilej, zwalniający klasztor w Strzelnie od szeregu powinności i jurysdykcji urzędników królewskich ⁵³. W roku 1358 król Kazimierz Wielki tytułował go „*capellanus noster dilectus*” ⁵⁴. Rządy Marka to okres wzmocnienia pozycji ekonomicznej kanonii strzeleńskiej oraz obrony dóbr klasztornych przed zakusami sąsiednich instytucji kościelnych. Śmierć Wilhelma II (25 grudnia 1362 ⁵⁵), dotychczasowego opata św. Wincentego we Wrocławiu sprawiła, że jeszcze w 1362 r. Wendeler został wybrany jego następcą. Kronika Mikołaja Liebentala przechowała błędną informację, że przez długi czas Marek był prepozytem norbertańskiego klasztoru w Steinfeld. Jest to oczywista pomyłka autora późniejszej redakcji *Gesta abbatum monasterii sancti Vincentii*, gdyż może tu chodzić tylko o Strzelno ⁵⁶. Natomiast jeszcze 5 kwietnia 1364 r. król Kazimierz nazywa Marka opatem klasztoru św. Wincentego, przełożonym oraz rządcą domu strzeleńskiego ⁵⁷. Wkrótce potem Marek rozpoczął zabiegi o roztoczenie przez papieża Urbana V opieki nad domami premonstratenskim w Strzelnie i Wrocławiu ⁵⁸. Dnia 31 maja 1364 r., tenże papież polecił arcybiskupowi praskiemu Ernestowi (Arnoštowi) z Pardubic wprowadzić Marka na urząd opata św. Wincentego ⁵⁹. W roku 1381, zagrożony podczas sporu pomiędzy królem czeskim Wacławem Luksemburczykiem i miastem Wrocławiem a tamtejszą kapitułą, opat Marek miał się schronić w Strzelnie ⁶⁰. Nekrolog norbertanek strzeleńskich upa-

⁵³ Tamże.

⁵⁴ APB Strzelno Kl A 26.

⁵⁵ Datę dzienną śmierci opata Wilhelma II podaje Nekrolog żukowski, s. 79: *Guilhelmus abbas sancti Vincentii*. Natomiast zapisy umieszczone pod 1 stycznia, zarówno w Nekrologu strzeleńskim, s. 721 (*Abbas Wilhelmus*) jak i Nekrologu żukowskim, s. 3 (*Guilhelmus abbas monasterii ad sanctum Vincentium*; zob. w tej sprawie Nekrolog wrocławski, s. 23–24 przyp. 191), są prostą komemoracją tego opata. Natomiast rok jego zgonu – 1362 – określił Mikołaj Liebental, *Gesta abbatum*, s. 138; Por. *Monumenta Poloniae Vaticana* (dalej cyt. MPV), wyd. J. Ptaśnik, t. 3, Kraków 1914 nr 462.

⁵⁶ *Gesta abbatum*, s. 138. Późniejszemu, niemieckiemu najpewniej, kopiście, przymiotnik *Strelensi*, może w dodatku wpisany skrótem lub niewyraźnie, mógł skojarzyć się ze *Steinfeldensi*.

⁵⁷ APB Strzelno Kl A 32: *Marcus abbas monasterii Sancti Vincencii ante Wratislaviam Ordinis Premonstratensis tanquam superior et gubernator domus in Strelna eiusdem ordinis...*

⁵⁸ MPV t. 3 nr 463.

⁵⁹ BP t. 2 nr 1319.

⁶⁰ *Joannis Długosi Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, liber X, Varsaviae 1985 s. 83. Jest to rozwinięcie informacji przekazanej przez kronikę Janka z Czarnkowa (*Kronika Jana z Czarnkowa*, wyd. J. Szlachetowski, MPH t. 2, Lwów 1872 s. 695).

miętnił go pod dniem 12 listopada⁶¹. Jego nota obitualna znajduje się także pod tym samym dniem w żukowskiej *liber mortuorum*⁶². Według autora kroniki opatów ołbińskich jego następcą – Franciszek Damloze – wybrany został w 1384 roku, co wskazuje na 1383 jako rok śmierci opata Marka Wendelera⁶³. Jak można wnosić z jego związków rodzinnych najpewniej pochodził ze Środy Śląskiej⁶⁴; pośród świadków dokumentu prepozyta Boguszy z 13 maja 1352 r., występuje *frater Marcus de Nouoforo* – zapewne identyczny z późniejszym prepozytem⁶⁵.

16 Jan Hartlieb (Hartlip). Pierwsza informacja o działalności Jana Hartlieba na tym urzędzie pochodzi dopiero z 13 maja 1366 r.⁶⁶, jednakże objął on prepozyturę strzeleńską już około połowy roku 1364, wnet po przejściu Marka Wendellera na opactwo ołbińskie. Świadczy o tym wzmianka z 8 lutego 1390 r., gdy Hartlieb już zrezygnował z funkcji prepozyta, w której mówi się o 26 latach jego służby klasztorowi w Strzelnie⁶⁷. Przed 29 stycznia 1390 r. Hartlieb

⁶¹ Nekrolog strzeleński, s. 761: *Reverendus pater Marcus abbas a sancto Vincentio*.

⁶² Nekrolog żukowski, s. 70: *Martinus abbas*. Historia klasztoru św. Wincentego nie zna opata o takim imieniu; prawdopodobnie mamy tu do czynienia ze zniekształceniem imienia *Marcus*, dokonany przy przepisywaniu nekrologu.

⁶³ Gesta abbatum, s. 138.

⁶⁴ W 1373 r. opat Marek potwierdził darowiznę winnicy, położonej w Środzie Śląskiej, uczynioną dla klasztoru św. Wincentego przez Mikołaja *Wendeleri*, niegdyś archidiakona ołomunieckiego oraz braci Piotra, Henryka i Szymona zwanych *Wendeler*, jednocześnie przyznając pewien czynsz ich siostrze Katarzynie *Wendeleri*, norbertance strzeleńskiej; Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej cyt. APWr Rep 67 nr 481 (nie zachowany). Inny Mikołaj *Wendeler* pojawia się w Cierpicach koło Strzelina w 1374 r.; *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu* (dalej cyt. Reg AAWr), opr. W. Urban, Warszawa 1970 nr 239. W roku 1359 występuje niejaki *Vindeledir*, ówczesny lub były rajca w Środzie Śląskiej; *Regesty śląskie 1358–1359* (dalej cyt. Reg Śl), t. 4, opr. J. Gilewska-Dubis i K. Bobowski, Wrocław brw, nr 429. Jednakże w 1361 r. pośród ławników świdnickich pojawia się *Jekiln Vedeler*; *Urkunden des Klosters Kamenz* (CDSil t. 10), hrsg. P. Pfothenauer, Breslau 1881 nr 250. Jeszcze w 1472 r. w Kątach Wrocławskich występuje Dorota *Wendelerynne* (Reg AAWr nr 1298).

⁶⁵ APB Strzelno Kl A 34.

⁶⁶ Była to wizytacja klasztoru żukowskiego; APWr Rep 67 nr 424 (oryginał zachowany) = (w regescie) M. Perlbach, *Materialien zur Geschichte Pommerellens hauptsächlich während der Ordenszeit, Altpreuussische Monatschrift*, t. 38: 1900 nr 15 s. 179.

⁶⁷ APWr Rep 67 nr 620 (nie zachowany).

z własnej woli złożył urząd, gdyż tego dnia Franciszek, opat św. Wincentego, przyjął jego rezygnację⁶⁸. W 1391 r., po Franciszku Damloze, został wybrany opatem klasztoru ołbińskiego; jego wybór został zatwierdzony przez papieża Bonifacego IX. Po osiemnastu latach sprawowania tego urzędu zmarł 16 kwietnia 1409 r.⁶⁹ Nekrologi strzeleński i żukowski podają jego komemorację pod dniem 28 kwietnia⁷⁰. Nazwisko Jana podają jedynie źródła proveniencji śląskiej⁷¹; przegląd tamtejszych dokumentów pozwala przyjąć, że pochodził z zamożnej rodziny mieszczan wrocławskich⁷².

⁶⁸ APWr Rep 67 nr 619 (nie zachowany) = Státni Ustředni Archiv w Praze (dalej cyt. StUA Praha), Řád Prem. 156 k. 17.

⁶⁹ Gesta abbatum, s. 139.

⁷⁰ Nekrolog strzeleński, s. 735: *Reverendus pater Ioannes abbas sancti Vincentii*. Nekrolog żukowski, s. 27: *Ioannes abbas sancti Vincencii*.

⁷¹ APWr Rep 67 nr 619 (nie zachowany), 620 (nie zachowany); Gesta abbatum, s. 139.

⁷² Hartlieb, kuźnierz i rajca wrocławski, pojawia się w 1299 r.; *Breslauer Stadtbuch enthaltend die Rathslinie vom 1287 ab* (CDSil t. 11), hrsg. H. Markgraf, Breslau 1882 s. 5. W roku 1332 został wybrany wrocławskim rajcą *Hanco Hartlibi*; RS t. 6 (CDSil t. 22), hrsg. C. Grünhagesn, K. Wutke, Breslau 1903 nr 5096. W kilku dokumentach z lat 1343–1345 pośród mieszczan wrocławskich występuje Franciszek (*Franczco*) Hartlibi (inne wersje *Hartlieb*, *Hartlibe*); Reg Śl t. 1, 1343–1348, opr. K. Bobowski, J. Gilewska-Dubis, W. Korta, B. Turow, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975 nr 1, 64, 65, 267. Z innego dyplomu dowiedzieć się można, że w roku 1339 zasiadał on w radzie miejskiej Wrocławia; Reg Śl t. 1 nr 77. Tenże sam *Franczco* pojawia się w 1350 r. jako właściciel wsi Partynice *seu Hartlip* koło Wrocławia; Reg Śl t. 2 nr 318. O nim to najpewniej jest mowa jeszcze w 1358 r., jako o jednym (żyjącym?) z wierzycieli księcia brzesko-legnickiego Ludwika I, w późnej, niemieckojęzycznej kopii tego dokumentu dłużnego został zapisany jako *Franczko Hartph*; Reg Śl t. 4 nr 260, por. dokument z 1345 r. (Reg Śl t. 1 nr 311). W pochodzącej z około 1355 r. księdze czynszów miasta Wrocławia pojawia się *relicta Hartlib* oraz *Hanco Hartlibi*; M. Goliński i R. Żerelik, *Wrocławska miejska księga czynszów z połowy XIV wieku, Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia*, t. 101: 1992 s. 12 nr 134; s. 13 nr 164. Natomiast w latach 1344–1360 spotykamy kanonika wrocławskiego, później także kanonika warmińskiego, Wawrzyńca Hartlibi; Reg Śl t. 1 nr 179; Reg Śl t. 5 opr. J. Gilewska-Dubis, Warszawa-Wrocław brw, nr 248. W latach 1348–1349 pełnił on funkcję kantora kolegiackiego kościoła św. Krzyża (Reg Śl t. 1 nr 790; Reg Śl t. 2 nr 110), był również kapelanem Jana Luksemburczyka i Karola IV (Reg Śl t. 5 nr 248). Jedyń raz, w roku 1380, występuje mieszczanin wrocławski Jan Hartlip; *Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska* (dalej cyt. Kat. dok. Dolnego Śląska), t. 6, 1380–1391, opr. M. Chmielewska, Wrocław 1995 nr 47. Jednakże w 1328 r. w Nysie, pojawia się niejaki *Herden Hartlibe von Münsterberg*; RS t. 6 (CDSil t. 18) nr 4734.

17 **Wilhelm Steynachsil**. Objęcie przez Wilhelma prepozytury należy łączyć z rezygnacją Jana Hartlieba w 1390 r., jednak źródłowo pojawia się on dopiero w przywileju targowym Władysława Jagiełły z 6 maja 1393 r.⁷³ Znamy dokładną datę jego śmierci – 30 sierpnia 1412 r., o czym nazajutrz powiadomiły swego opata–ojca Andrzeja Rugelera, zakonnice strzeleńskie⁷⁴. Z czasów rządów Wilhelma zachowało się jedynie kilka dokumentów, w których tylko raz wymieniono jego nazwisko⁷⁵. Miejskowa księga zmarłych zawiera jego komemorację pod 28 sierpnia⁷⁶, natomiast w znacznym stopniu pochodny od niej Nekrolog żukowski – pod 27 sierpnia⁷⁷.

18 **Leonard Frölich (Vrolich)**. Wobec wakansu na prepozyturze, po śmierci Steynachsila, jeszcze tego samego dnia, 30 sierpnia 1412 r., nowym zwierzchnikiem klasztoru strzeleńskiego wybrany został Leonard Frölich⁷⁸. Już 4 września 1412 r., opat Andrzej Rugeler wystosował do biskupa wrocławskiego Jana Kropidły list, w którym przedstawiał na ten urząd właśnie Leonarda, jak się dowiadujemy, dotychczasowego proboszcza kościoła pw. Wszystkich Świętych pod Wrocławiem⁷⁹. W roku 1399 poświadczony jest jako zakonnik klasztoru św. Wincentego⁸⁰, natomiast około 1410 r., pełnił w ołbińskim opactwie funkcję przeora⁸¹. W odpowiedzi na list opata Andrzeja, Jan – scholastyk i wikariusz generalny *in spiritualibus* biskupa wrocławskiego – powiadomił (9 września 1412) o zatwierdzeniu tego wyboru nieznanego z imienia rektora kościoła w Stodołach i powierzył mu jurysdykcję nad kościołem i konwentem w Strzelnie aż do czasu

⁷³ APB Strzelno Kl A 36.

⁷⁴ APWr Rep 67 nr 846 (nie zachowany) = Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (dalej cyt. AAG), Strzelno–Norbertanki, sygn. 1 k. 1 = StUA Praha, Řád Prem 156 k. 17–19.

⁷⁵ APWr Rep 67 nr 803 (nie zachowany).

⁷⁶ Nekrolog strzeleński, s. 750: *Wilhelmus praepositus huius ecclesiae*.

⁷⁷ Nekrolog żukowski, s. 52: *Guilhelmus praepositus Strzelensis*. Por. W. Szoltdrski, *dz. cyt.*, s. 368, gdzie Wilhelma Steynachsila błędnie uznano za prepozyta żukowskiego.

⁷⁸ Dokładną datę wyboru Leonarda podał opat ołbiński w dokumencie wystawionym blisko trzy lata później (Konstancja, 9 IV 1415); APWr Rep 67 nr 884 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 37–39.

⁷⁹ APWr Rep 67 nr 848 a (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 19.

⁸⁰ *Urkunden des Klosters Czarnowanz* (CDSil t. 1), hrsg. W. Wattenbach, Breslau 1857 nr 71.

⁸¹ APWr Rep 67 nr 823 (nie zachowany).

przybycia Frölicha⁸². Posiadamy ciekawą wzmiankę o sympatiach politycznych Leonarda z czasów, gdy był jeszcze przeorem u św. Wincentego we Wrocławiu. Otóż najpewniej w czasie wielkiej wojny z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411 organizował on przerzut braci krzyżackich ze Śląska do Prus. Proceder ten mógł istnieć dzięki współpracy pewnego braciszka ze Strzelna, imieniem Mikołaj, i tamtejszego mieszczanina – niejakiego Pieczki, którzy ze Strzelna, będącym punktem pośrednim, przeprowadzali Krzyżaków do Nieszawy (leżącej naprzeciw Torunia). W tym świetle niezwykle trafne wydaje się miano *traditor regni*, nadane mu przez okoliczne rycerstwo, co stało się powodem sprawy przed gnieźnieńskim sądem konsystorskim⁸³. Być może to w związku z tą sprawą opat klasztoru św. Wincentego wyjednał dla niego rozgrzeszenie w Kurii Rzymskiej⁸⁴. Według relacji zakonnic strzeleńskich, Leonard zmarł 20 kwietnia 1423 r.⁸⁵ Dotycząca go nota obitualna została wpisana w nekrologach strzeleńskim i żukowskim o kilka dni później, pod 26 kwietnia⁸⁶.

19 **Jan Mellin (Melyn)**. Został wybrany 4 maja 1423 r. *viam compromissi* przez siostry i braci znajdujących się wówczas w Strzelnie, o czym zawiadomiono opata ołbińskiego Jana z Brzegu (de Bregga), wraz z prośbą o zatwierdzenie postulowanego prepozyta⁸⁷. Byłaby to pierwsza wiadomość o elekcji dokonanej przez zakonnice, bez ingerencji opata–ojca, chociaż solennie zaświadczają, że wyboru

⁸² APWr Rep 156 nr 849 a (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 19–20. O procedurze wyboru Leonarda Frölicha jeszcze raz wspomina opat Andrzej w instrumencie notarialnym z 9 IV 1415 r., spisany podczas obrad soboru w Konstancji. Przy okazji, powołując się na bullę Jana XXIII z dnia 27 II 1415 r., ponownie go zatwierdza na urządzie prepozyta; APWr Rep 67 nr 884 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 37–39.

⁸³ *Acta Capitulum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 2, *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesis Gneznensis et Poznaniensis (1403–1530)*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1902 zap. 51.

⁸⁴ BP t. 4 wyd. I. Sułkowska–Kuraś, S. Kuraś, H. Wajs, Roma–Lublin 1992 nr 202.

⁸⁵ APWr Rep 67 nr 1010 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 20–22.

⁸⁶ Nekrolog strzeleński, s. 735: *Reverendus pater Leonardus praepositus noster*; Nekrolog żukowski, s. 27: *Leonardus praepositus Strzelensis*; Nekrolog wrocławski, s. 41 wymienia co prawda pod 28 IV jakiegoś Leonarda, lecz trzeba przyznać w tym względzie rację wydawcom (tamże, s. 41 przyp. 362), którzy identyfikują go z żyjącym na przełomie XII i XIII w. wnukiem Piotra Włostowica.

⁸⁷ APWr Rep 67 nr 1010 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 20–22.

dokonały zgodnie z konstytucjami i statutami zakonu. Jan Mellin był osobą w dziejach klasztoru strzeleńskiego wyjątkową z jeszcze jednego powodu. Jak można wnosić z dopiero co wspomnianego listu, a jest to pierwsza informacja o takim fakcie, został wybrany bezpośrednio spośród męskiej obsady prepozytury strzeleńskiej. Jednak dopiero 5 czerwca 1426 r. papież Marcin V polecił dziekanowi kolegiaty św. Piotra w Kruszwicy wprowadzenie Mellina na urząd prepozyta w Strzelnie⁸⁸. Prepozyt strzeleński był jednym z elektów nowego opata ołbińskiego – Mikołaja Lemana (13 V 1426)⁸⁹.

Terminus ante quem śmierci Jana Mellin, 16 marca 1435 r., określa list opata wrocławskiego Mikołaja Lemana (Lehmana) do biskupa wrocławskiego z prośbą o nadanie godności i konfirmowanie Jana Luckawa, elekta na prepozyturę strzeleńską⁹⁰. Mellinowi można przyporządkować jedną z dwu zapisek w strzeleńskiej *Liber mortuorum* pod 22 lutego⁹¹ i 7 marca⁹², poświęconych prepozytom Janom. Względy chronologiczne przemawiają zarówno za pierwszą, jak i drugą z tych dat.

20 Jan Luckaw (Lukaw, Lucaw). Po śmierci Jana Mellina, zakonnice strzeleńskie wybrały nowym prepozytem Jana Luckawa, profesa klasztoru św. Wincentego na Ołbinie. Dnia 16 marca 1435 r. tamtejszy opat Mikołaj Leman pisał w tej sprawie do biskupa wrocławskiego Władysława z Oporowa, prosząc go o zatwierdzenie wyboru⁹³. Biskup ze swej strony (2 IV) powiadomił rektora kościoła w Stodolach, że Luckawa inwestował i prowidował na tę godność, jednak do czasu przybycia elekta do Strzelna i wprowadzenia go na urząd, rektor ów przejmuje pełnię władzy nad tamtejszym klasztorem⁹⁴. Musiało to nastąpić dość szybko, gdyż już 30 kwietnia 1435 r., wystawił swój pierwszy dokument, dotyczący spraw gospodarczych klasztoru⁹⁵. Był jednym z prepozytów najbardziej zasłużonych dla klasz-

⁸⁸ BP t. 4 nr 1736.

⁸⁹ APWr Rep 67 nr 1042 (nie zachowany).

⁹⁰ APWr Rep 67 nr 1141 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 22–23.

⁹¹ Nekrolog strzeleński, s. 727: *Reverendus pater Joannes praepositus huius loci*.

⁹² Tamże, s. 729: *Reverendus pater Joannes praepositus huius loci*.

⁹³ APWr Rep 67 nr 1141 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 22–23.

⁹⁴ APWr Rep 67 nr 1142 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 23–24.

⁹⁵ APB Strzelno Kl A 55.

toru norbertanek strzeleńskich. Zdołał go podnieść na najwyższy poziom ekonomiczny, dokonał gotyckiej przebudowy kościoła i domu klasztorowego, za jego prepozytury ufundowano w Strzelnie dwie nowe świątynie. Jan Luckaw zmarł 23 marca 1469 r.⁹⁶ Jego komemorację w Nekrologu strzeleńskim zapisano pod datą 20 marca⁹⁷. Pochodził najpewniej ze Śląska⁹⁸.

21 Jan Lubschütz (Lopschutz). Po śmierci Luckawa siostry i bracia rezydujący przy klasztorze, *per viam compromissi* wybrali Jana Lubschütza, profesa opactwa św. Wincentego, przebywającego dotychczas w Strzelnie. Według relacji całego konwentu strzeleńskiego przedstawionej opatowi Janowi Schewitzowi, wyboru dokonano 25 marca 1469 r.⁹⁹ W miesiąc później przeor klasztoru ołbińskiego przedstawił elekta ordynariuszowi wrocławskiemu Jakubowi z Sienna z prośbą o zatwierdzenie wyboru. Przy tej okazji dowiadujemy się, że Lopschütz był przedtem kapelanem przy prepozyturze strzeleńskiej¹⁰⁰. Biskup Jakub, 26 maja tegoż roku, powiadomił Strzelno, że nowego prepozyta instytuuje i inwestuje na jego urząd¹⁰¹. Po śmierci opata Jana Schewitza (27 I 1480), Jan Lubschütz został wy-

⁹⁶ APWr Rep 67 nr 1342 b (25 III 1469, nie zachowany) = AAG, Strzelno–Norbertanki, sygn. 1 k. 2 = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 24–26; Por. też APWr Rep 67 nr 1342 a (24 III 1469, nie zachowany); jako, że jest to tylko regest listu najpewniej dotyczącego tej samej sprawy, trudno jednoznacznie orzec, czy mamy do czynienia z jednym czy dwoma dokumentami.

⁹⁷ Nekrolog strzeleński, s. 731: *Reverendus pater Joannes praepositus noster*. W Nekrologu wrocławskim, s. 28–29 wpisano pod 21 III jakiegoś Jana, lecz jest to osoba o nie znanej przynależności stanowej, sądząc z pisma żyjąca w XIII w. Nekrolog żukowski, s. 18, posiada przy 22 III wpis: *Joannes sacerdos frater noster*; Por. też W. Szofdrski, *dz. cyt.*, s. 369, gdzie zanotowano pod 22 III: *Joannes praepositus hujus ecclesiae*, odnosząc ten wpis do prepozytów żukowskich.

⁹⁸ Niejaki *Johannes de Luckow* pojawia się w 1342 r. w dokumencie biskupa wrocławskiego Przectawa z Pogorzeli; *Urkunden des Klosters Kamenz*, nr 181. W roku 1393 występuje Konrad Luckow, landwójt nyski; *Kat. dok. Dolnego Śląska*, t. 7, 1392–1400, opr. R. Stelmach, Wrocław 1993 nr 92. Niewiele później, w roku 1408, działał notariusz Mikołaj *loci de Luckow*; Reg AAWr nr 470. Natomiast w roku 1458 znajdujemy mieszczanina wrocławskiego o nazwisku *Cuncze Luckow*; Reg AAWr nr 1131.

⁹⁹ APWr Rep 67 nr 1342 b (nie zachowany) = AAG Strzelno–Norbertanki, sygn. 1 k. 2 = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 24–26: *...Dominum Johannem Lupczycz, de gremio Monasterii Sancti Vincentii extra muros Wratislaviam pro tunc in Strzelno Monasterio predicto residentem...*

¹⁰⁰ APWr Rep 67 nr 1343 (nie zachowany).

¹⁰¹ APWr Rep 67 nr 1346 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 26–27.

brany jego następcą. Wybór, który nastąpił 8 lutego miał go zastać w Rzymie, gdzie przebywał w sprawach swej prepozytury. Tam też został konsekrowany przez nie znanego z imienia arcybiskupa, a od papieża Sykstusa IV uzyskał konfirmację¹⁰². Przez pewien czas pełnił równocześnie funkcję opata klasztoru św. Wincentego i prepozyta strzeleńskiego, na co uzyskał zgodę papieską¹⁰³. Dopiero 2 lipca 1480 r. złożył swą prepozyturę w Strzelnie przed całym konwentem¹⁰⁴. Śmierć Jana Lubschütza nastąpiła 15 października 1505 r., około godziny szesnastej¹⁰⁵. W Księdze zmarłych klasztoru żukowskiego pod tym samym dniem poświęcono mu uroczystą notę¹⁰⁶. Mikołaj Libenthal przedstawia Jana Lubschütza jako zasłużonego dla klasztoru św. Wincentego reformatora, który podniósł to opactwo z upadku ekonomicznego i moralnego, w jakim znalazło się za czasów jego poprzednika¹⁰⁷. Pisano go niekiedy *de Lupschutz*¹⁰⁸, jest więc bardzo prawdopodobne, że pochodził z Głubczyc (Leobschütz), ewentualnie z Luboszyc (Luboschütz) w opolskiem, leżących nie opodal innego klasztoru premonstratensek – Czarnowąsy. Nie można jednak wykluczyć, iż pochodził z rodziny mieszczan wrocławskich¹⁰⁹.

22 Mikołaj z Kościana (de Kosten). Do elekcji Mikołaja z Kościana doszło 2 lipca 1480 r., tuż po rezygnacji Lubschütza; był on profesem klasztoru ołbińskiego i do wyboru pełnił funkcję proboszcza w Psim Polu¹¹⁰. Jego zgon, jak pisały swemu opatowi norbertanki strzeleńskie, nastąpił 10 kwietnia 1498 r.¹¹¹ Pod tym samym

¹⁰² Gesta abbatum, s. 141–142.

¹⁰³ APWr Rep 67 nr 1398 b (nie zachowany).

¹⁰⁴ APWr Rep 67 nr 1400 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 27–29.

¹⁰⁵ Gesta abbatum, s. 142.

¹⁰⁶ Nekrolog żukowski, s. 64: *Joannes Lopsycz abbas ad sanctum Vincencium reformator huius monasterii Zucouiensis*. Chyba to jemu należy przyporządkować wpis *Joannes*, znajdujący się w Nekrologu strzeleńskim, s. 757, pod datą 15 października.

¹⁰⁷ Gesta abbatum, s. 142.

¹⁰⁸ Na przykład APWr Rep 67 nr 1512 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 19–31.

¹⁰⁹ Wrocławska księga czynszów z ok. 1355 r. wśród płatników wymienia *Heyno Lubschütz*; M. Goliński, R. Żerelik, dz. cyt., s. 13 nr 158.

¹¹⁰ APWr Rep 67 nr 1400 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 27–29: *...Dominum Nicolaum de Kossten pro tunc existentem Plebanum in Psie polie de gremio Monasterii S. Vincentii...*

¹¹¹ APWr Rep 67 nr 1512 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 29–31.

dniem upamiętniono go wpisem w nekrologach klasztornych Strzelna i Żukowa¹¹².

23 Jakub z Kamienia (de Kamen; de Camiona). W kilka dni po zgonie prepozyta Mikołaja z Kościana, 14 kwietnia 1498 r., konwent strzeleński wybrał jego następcę – Jakuba *de Kamen*¹¹³. Po otrzymaniu tej informacji, przeor oraz inni administratorzy klasztoru św. Wincentego, w liście z 19 kwietnia 1498 r. przedstawili biskupowi wrocławskiemu nowego elekta, profesa opactwa ołbińskiego¹¹⁴. Bp Krzesław z Kurozwęk kandydaturę tę przyjął, jak można mniemać z krótkiego regestu dokumentu wydanego w tej sprawie 6 czerwca 1498 r., przy współdziałaniu kapituły¹¹⁵. Tuż po śmierci opata Jana Lubschütza (15 X 1505) dokonano wyboru nowego opata św. Wincentego we Wrocławiu; został nim właśnie Jakub z Kamienia¹¹⁶. Dnia 30 stycznia 1506 r. papież Juliusz II zatwierdził go na tym urzędzie¹¹⁷. Z prepozytury strzeleńskiej elekt ołbiński zrezygnował niedługo przed 28 maja 1506 r., kiedy to instytuowano na urząd nowego prepozyta¹¹⁸. Według Mikołaja Libenthala, kontynuatora Kroniki, Jakub z Kamienia zmarł 25 stycznia 1515 r.¹¹⁹ Pod tą datą upamiętniono go w strzeleńskiej *Liber mortuorum*¹²⁰.

24 Piotr ze Strzelc, zw. Glazar (de Strzelcze, Strzelce). Z tytułem prepozyta–elekta występuje już 25 maja 1506 r., w dokumencie wystosowanym do biskupa wrocławskiego Wincentego Przerembskiego, z prośbą o zatwierdzenie nowego rektora kaplicy św. Krzyża pod Strzelnem¹²¹. Natomiast oficjalnie został instytuowany przez swego

¹¹² Nekrolog strzeleński, s. 733: *Reverendus pater Nicolaus prepositus huius loci*; Nekrolog żukowski, s. 23; *Nicolaus praepositus Strzelnensis*. Z kolei Nekrolog wrocławski, s. 36 umieszcza jakiegoś Mikołaja pod datą 11 IV. Czy jest to prepozyt strzeleński, raczej wątpliwe ze względu na pismo tej komemoracji.

¹¹³ APWr Rep 67 nr 1512 (nie zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 29–31. Jedynie w dyplomie króla Aleksandra z 1502 r. określono go *de Camiona* (APB Strzelno Kl A 103).

¹¹⁴ APWr Rep 67 nr 1514 (nie zachowany).

¹¹⁵ APWr Rep 67 nr 1516, *...per manus capituli impositionem investivit*.

¹¹⁶ Gesta abbatum, s. 142.

¹¹⁷ APWr Rep 67 nr 1560 (zachowany).

¹¹⁸ APWr Rep 67 nr 1571 (zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 s. 31–32.

¹¹⁹ Gesta abbatum, s. 143.

¹²⁰ Nekrolog strzeleński, s. 723: *Reverendus pater Iacobus abbas a sancto Vincentio*.

¹²¹ APB Strzelno Kl A 106. Por. dokument datowany we Włocławku, 18 V

ordynariusza 28 maja 1506 r.¹²² W 1525 r., po śmierci opata Walentyna Knybanta bracia z klasztoru św. Wincentego powierzyli mu opactwo, chociaż był już wówczas starcem¹²³. Pomimo tego prepozyturę strzeleńską zatrzymał jeszcze przez około 2 lata; złożył ją najpewniej 24 stycznia 1528 r.¹²⁴ Zmarł w 1529 r., po trzech i pół roku sprawowania funkcji opata. Nekrolog strzeleński podaje datę dzienną jego śmierci – 23 lutego¹²⁵. Według osiemnastowiecznego dziejopisa zakonu premonstratereńskiego, opata witowskiego Antoniego J. D. Kraszewskiego, Piotra ze Strzelc zwano Glazar¹²⁶; to samo nazwisko figuruje w zapoczątkowanym w latach dwudziestych XVIII w. w katalogu prepozytów strzeleńskich, pomieszczonym w kopiarzu klasztornym¹²⁷. Tylko w jednym dyplomie, wystawionym w Kurii Rzymskiej, nazwano go *Petrus Glazar*¹²⁸. W dokumentach klasztornych zwykle pisano go *de Strzelce*, *de Strzece*; wobec popularności tego typu nazwy, trudno wskazać konkretną miejscowość, z której pochodził.

25 Jakub Nowacki (Nowaczki, de Nowaki). Dnia 24 stycznia 1528 r., po rezygnacji Piotra ze Strzelc, norbertanki strzeleńskie wybrały prepozytem *per viam scrutinii* Jakuba Nowackiego¹²⁹. W dokumencie jego następcy z 27 stycznia 1536 r., został wymieniony jako *felicis recordationis*¹³⁰. Strzeleńska księga zmarłych podaje dzienną da-

1506 r. (APB Strzelno Kl A 105), gdzie biskup już inwestuje nowego rektora kaplicy św. Krzyża. Tę wyraźną rozbieżność w datach można łatwo wyjaśnić mocno wyblakłym piśmem, emendując 18 na 28 maja, a to dzięki zapisce na odwrocie dokumentu prepozyta Piotra, gdzie współcześnie zapisano: *Littera... anno Millesimo quingentesimo sexto die vicesima octava mensis Maii Wladislauie oblata per... Episcopum Wladislaviensem*.

¹²² APWr Rep 67 nr 1571 (zachowany) = StUA Praha, Řád Prem. 156 k. 31–32.

¹²³ *Gesta abbatum*, s. 143. Ostatnia wiadomość o opacie Walentynie Knybancie pochodzi z 19 V 1528 r. (APWr Rep 67 nr 1684).

¹²⁴ APB Strzelno Kl A 119.

¹²⁵ Nekrolog strzeleński, s. 727: *Pater Petrus abbas a sancto Vincentio*.

¹²⁶ A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 308.

¹²⁷ APB Strzelno Kl B 1 k. 226.

¹²⁸ APB Strzelno Kl A 108.

¹²⁹ APB Strzelno Kl A 119. Nowy prepozyt wkrótce po nominacji wystawił swój pierwszy dokument, z datą 5 II 1528 r. (APB Strzelno Kl B 1 k. 113–114).

¹³⁰ APB Strzelno Kl B 1 k. 121–122. Należy zauważyć, że zachowały się dwa dyplomy królewskie, rzekomo wystawione na prośbę prepozyta Jakuba Nowackiego: 1) Zygmunta Starego, datowany w Krakowie 19 V 1546 r. (APB Strzelno Kl A 126), 2) Zygmunta Augusta datowany w Kruszwicy 1 X 1554 r. (APB Strzelno Kl A 127). Jednak muszą to być późniejsze falsyfikaty, gdyż

te śmierci Nowackiego – 5 września, najpewniej 1535 r.¹³¹ Niekiedy Jakuba pisano *de Nowaki*¹³²; możliwe, że pochodził z miejscowości Nowaki (niem. Nowag) pod Nysą, jest to jednakże tylko domniemanie.

26 Paweł z Ujazdu, zw. Harnek (de Vijast). Pierwszy raz wystąpił w dokumencie z 27 stycznia 1536 r., pisząc się *Paulus de Vijast ornanus pro tunc prepositus Monasterii Strzelnensis*¹³³. Dnia 14 maja 1536 r. wojewoda brzesko-kujawski i starosta kruszwicki Jan z Oporowa wystosował dokument potwierdzający przekazanie klasztorowi strzeleńskiemu jednego ze swych poddanych, adresatem aktu był prepozyt *Paulus cognomine Harnek*¹³⁴. Ostatni raz Paweł pojawił się 16 grudnia 1537 r. w wyroku Andrzeja Górki, kasztelana poznańskiego i starosty generalnego Wielkopolski¹³⁵. Obowiązki swe sprawował nieregularnie, brak jego komemoracji w nekrologu strzeleńskim, jednak został umieszczony w skompilowanym w początkach XVIII w. katalogu prepozytów strzeleńskich, pod rokiem 1536¹³⁶. Z której miejscowości o tej charakterystycznej nazwie pochodził, trudno jednoznacznie orzec, najpewniej z któregoś z Ujazdów położonych na Śląsku.

27 Grzegorz z Milejowa. Grzegorz, jak sam siebie określił, był pierwszym w Strzelnie prepozytem pochodzenia polskiego; na urząd ten został inwestowany przez biskupa wrocławskiego Łukasza Górkę w roku 1540¹³⁷. Informację tę potwierdza wzmianka, zachowa-

prepozyturę strzeleńską zajmował w tym czasie Grzegorz z Milejowa, co potwierdza szereg dokumentów (APB Strzelno Kl A 123; APB Strzelno Kl 124; APB Strzelno Kl B 1 k. 109–110; k. 115–116; k. 112–113; k. 86v–87v; k. 116–116v). Charakterystyczne, że obu tych podejrzanych dokumentów nie wpisano do niemal im współczesnego kopiarza.

¹³¹ Nekrolog strzeleński, s. 751: *Reverendus pater Iacobus Novecky praepositus huius loci*.

¹³² Na przykład w dokumencie elekcyjnym z 1528 r. – APB Strzelno Kl A 119.

¹³³ APB Strzelno Kl B 1 k. 121–122.

¹³⁴ AAG Strzelno–Norbertanki, sygn. 17 k. 1.

¹³⁵ AAG Strzelno–Norbertanki, sygn. 18 k. 1.

¹³⁶ APB Strzelno Kl. B 1 k. 226.

¹³⁷ Mówi o tym intytulacja dokumentu z 13 VII 1542 r. (APB Strzelno Kl B 1 k. 114–115): *Nos itaque Venerabilis Gregorius a Mileiow Dei patientia Preposirus Strzelnensis, de Anno Domini Millesimo quingentesimo quadragesimo per Reverendissimum in Christo patrem Dominum et Dominum Lucam Comitem a Gorka Dei gracia Episcopum Wladislaviensem primus Polonus inuestitus...*

na w wystawionym 18 marca 1547 r. protekcyjnym dokumencie królewskim¹³⁸. Ostatni znany dokument wystawiony przez Grzegorza pochodzi z 22 lipca 1554 r.¹³⁹ Nekrolog klasztoru strzeleńskiego zamieścił jego komemorację pod 26 lutego¹⁴⁰, co wskazywałoby na 1555, jako rok śmierci Grzegorza. Jednakże już 13 grudnia 1554 r. przeorysza i podprzeorysza, bez wzmianki o prepozycie, wystawiły dokument, powołując się na zgodę konwentu i radę podsędka brzeskiego Szymona Grabskiego, *curatore ac patrono nostri Cenobii*¹⁴¹. Być może już wówczas prepozyt strzeleński nie był w stanie pełnić swych obowiązków? Grzegorz pochodził najpewniej z Milejowa nie opodal Piotrkowa Trybunalskiego. Miejscowość ta była co prawda własnością cystersów sulejowskich, lecz patronat nad tamtejszym kościołem parafialnym sprawowali premonstratensi z pobliskiego Witowa¹⁴².

28 Mikołaj Chwaliszewski, h. Szeliga. Mikołaj Chwaliszewski był synem nie znanego z imienia pisarza grodzkiego inowrocławskiego¹⁴³. Studiował teologię i prawo zarówno w kraju jak i zagranicą. Po ukończeniu nauk wybrał karierę duchowną i za wstawiennictwem króla Zygmunta Starego otrzymał probostwo inowrocławskie. Mając ustaloną renomę prawniczą, w końcu 1551 r. został wybrany nadliczbowym kanonikiem-jurystą w kapitule gnieźnieńskiej i został tam instalowany 27 kwietnia 1552 r. Do obowiązków Chwaliszewskiego, oprócz zwykłych powinności kanonickich, jak rezydencja i udział w oficjach, należało reprezentowanie interesów arcybiskupa i kapituły gnieźnieńskiej tak przed samym królem, jak i na rokach sądowych, zarówno ziemskich jak też grodzkich, województw kaliskiego i poznańskiego¹⁴⁴. Kapituła gnieźnieńska uposażyła go wsią prestymonialną Szczawinko¹⁴⁵,

¹³⁸ *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (dalej cyt. MRPS), wyd. T. Wiezbowski, Warszawa 1815 t. 4 cz. 3 nr 22704.

¹³⁹ APB Strzelno Kl B 1 k. 116–116v.

¹⁴⁰ Nekrolog strzeleński, s. 728: *Pater Gregorius praepositus monasterii huius*.

¹⁴¹ APB Strzelno Kl B 1 k. 117–117v.

¹⁴² J. Mitkowski, *Początki klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XIII wieku*, Poznań 1949 s. 330–333; *Cztery dokumenty wystawione przez arcybiskupa Jakuba w latach 1285–1298*, wyd. S. Librowski, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 49: 1984 s. 365–366.

¹⁴³ A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 308.

¹⁴⁴ J. Korytkowski, *Prłaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, Gniezno 1883 s. 134, przyp. 4.

¹⁴⁵ Jest to zaginiona osada leżąca na północ od Gniezna, pomiędzy Winiarami, Wętnicą a Łabiszynkiem. Por. *Visitaciones bonorum Archiepiscopatus*

jednak z racji niewypełniania obowiązków kanonickich, zwłaszcza rezydencji, w październiku 1559 r. odebrano mu ją; wkrótce po tym Chwaliszewski zrezygnował z kanonii gnieźnieńskiej¹⁴⁶. Prepozytem klasztoru norbertanek w Strzelnie wybrany został w roku 1555¹⁴⁷, rzekomo dzięki protekcji Janusza Latańskiego, wojewody poznańskiego i starosty inowrocławskiego, którego był siostrzeńcem¹⁴⁸. Po śmierci opata klasztoru św. Wincentego – Krzysztofa Reusa w 1558 r., za zgodą wszystkich braci, wybrano na jego miejsce Mikołaja Chwaliszewskiego, dotychczasowego koadiutora zmarłego opata; wedle kontynuatora kroniki Libentala, już wówczas Chwaliszewski był w wieku podeszłym¹⁴⁹. Jednakże jeszcze 8 lutego 1559 r. przebywał w Strzelnie, tytułując się prepozytem strzeleńskim i opatem-elektym wrocławskim¹⁵⁰. Z pomocą swego bratanka uzyskał w Rzymie konfirmację na opactwo wrocławskie z pozwoleniem na jednoczesne zachowanie prepozytury strzeleńskiej. Po trzech latach, 2 stycznia 1562 r. z powodu wieku i choroby złożył swój urząd. Miał się zasłużyć opactwu św. Wincentego jako gorliwy obrońca jego praw i wolności¹⁵¹. Po rezygnacji z opactwa nadal aktywnie sprawował urząd prepozyta strzeleńskiego, o czym świadczy kilka wystawionych przez niego dokumentów¹⁵². Zapis prepozyta Mikołaja Chwaliszewskiego umieszczony w nekrologu premonstratensek w Strzelnie pod datą 1 stycznia ma wyłącznie charakter komemoracyjny, i nie odpowiada rzeczywistej dacie jego zgonu¹⁵³. Prawdziwy dzień jego śmierci, 18 stycznia 1575 r., najpewniej podaje Nekrolog opactwa św. Wincentego we Wrocławiu¹⁵⁴, chociaż nie można całkowicie odrzucić przekazu mor-

necnon Capituli Gnesnensis saeculi XVI, ed. B. Ulanowski, Kraków 1920 s. 530–531.

¹⁴⁶ J. Korytkowski, *dz. cyt.*, s. 134.

¹⁴⁷ *Tamże*.

¹⁴⁸ Archiwum Sióstr Norbrtanek na Zwierzyńcu w Krakowie, rps nr 46 s. 122; A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 308.

¹⁴⁹ *Gesta abbatum*, s. 144. W APB zachowała się nie datowana *Forma iuramenti* – tekst przysięgi Mikołaja Chwaliszewskiego, jaką miał złożyć papieżowi Pawłowi IV (Strzelno Kl A 130).

¹⁵⁰ APB Strzelno A 128.

¹⁵¹ *Gesta abbatum*, s. 144. J. Korytkowski, *dz. cyt.*, s. 250–251.

¹⁵² APB Strzelno Kl B 1 k. 123–123v; k. 124–124v.

¹⁵³ Nekrolog strzeleński, s. 721: *Reverendus pater Nicolaus Faliszewski praepositus huius loci*.

¹⁵⁴ Nekrolog wrocławski, s. 9: *Anno incarnationis dominicae 1575 obiit reverendus in Christo pater dominus Nicolaus Chwalischewsky prepositus Strelnensis*.

tuarium żukowskiego, które podaje datę 1 lipca¹⁵⁵. Pierwszeństwo i wiarygodność w tym przypadku przyznałbym Nekrologowi wrocławskiemu, gdyż obie pozostałe księgi zmarłych są późniejsze, a pismo noty wrocławskiej odpowiada epoce Chwaliszewskiego¹⁵⁶.

29 Baltazar Sierakowski, h. Ogończyk. Wzmianka o nim jako prepozycie strzeleńskim pochodzi z 6 grudnia 1576 r.¹⁵⁷ Wedle noty Nekrologu strzeleńskiego zmarł 24 maja¹⁵⁸, być może w 1591 r. Okres jego prepozytury przypadał zatem na lata 1575–1577 (?). O Balcerze Sierakowskim proboszczu strzeleńskim wspomina K. Niesiecki¹⁵⁹.

30 Andrzej Pęcherski (Pecherski). Uprzednio kanonik kruszewicki, obrany został przez zakonnice prepozytem strzeleńskim w 1577 r. Wybór zatwierdził Jan Cyrus, opat św. Wincentego we Wrocławiu 14 lipca 1578 r., po odbyciu przez Pęcherskiego rocznego nowicjatu i przyjęciu profesji w klasztorze macierzystym. Opat prosił biskupa wrocławskiego i Pomorza Stanisława Karnkowskiego, aby inwestował i instytuował Pęcherskiego jako ordynariusz proboszcza strzeleńskiego¹⁶⁰. Zmarł w 1591 r., wedle Nekrologu wrocławskiego – 22 kwietnia¹⁶¹, zaś wedle Nekrologu strzeleńskiego – 20 kwietnia¹⁶². Nota strzeleńska jest zapewne poprawna.

31 Gabriel Kielczewski, h. Pomian (Kielczewski, Kielschewskij). Prepozyt szpitala Ducha Świętego w Inowrocławiu od 11 czerwca 1590 r. oraz pleban w Siniarzewie na Kujawach¹⁶³. Wybrany przez konwent prepozytem strzeleńskim około kwietnia – maja 1591 r. Przyjął habit zakonny i odbył nowicjat w klasztorze Św. Wincentego we Wrocławiu, tamże złożył profesję. Inwestował i instytuował go na prepozyturze strzeleńskiej, na prośbę opata wrocławskiego Jana, biskup wrocławski i Pomorza Hieronim Rozrażewski po 4 lipca 1592 r. Dnia 15 marca 1593 r. był wizytatorem wszystkich klasztorów norber-

¹⁵⁵ Nekrolog żukowski, s. 42: *Nicolaus Chwaliszewski praepositus Strzelensis*.

¹⁵⁶ Por. Nekrolog wrocławski, fotografia rękopisu na s. 104. O bratanku Mikołaja, Wojciechu, poborcy podatku z woj. inowrocławskiego, zob. *Polska Encyklopedia Szlachecka*, t. 4, Warszawa 1936 s. 375.

¹⁵⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej cyt. AGAD), Metryka Koronna 114, k. 392v–393.

¹⁵⁸ Nekrolog strzeleński, s. 739 i przyp. a.

¹⁵⁹ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, Lipsk 1841 s. 364.

¹⁶⁰ APB Strzelno Kl A 131.

¹⁶¹ Nekrolog wrocławski, s. 40 przyp. 350.

¹⁶² MPH t. 5 s. 734 przyp. d.

¹⁶³ APB Strzelno Kl A 132; AGAD Brzeskie ziemskie nr 26 k. 208v–209.

tańskich w Polsce¹⁶⁴. Generał premonstratensów Franciszek a Longo Prato, opat klasztoru w Prémontré mianował Kielczewskiego 6 lutego 1601 r.¹⁶⁵ komisarzem wizytatorem i reformatorem klasztorów premonstratenskich na obszarze Królestwa Polskiego, co 11 września tegoż roku przyjął do wiadomości Jan Lohelius, opat strahowski, który mianował Kielczewskiego swoim wikariuszem generalnym na całą Polskę i kooperatorem w sprawach duchownych i świeckich¹⁶⁶. Król Zygmunt III Waza na prośbę biskupa wrocławskiego i Pomorza Pawła Wołuckiego mianował 5 kwietnia 1617 r. archidiacona wrocławskiego Pawła Słupskiego koadiutorem Kielczewskiego, z powodu podeszłego wieku tego ostatniego¹⁶⁷. G. Kielczewski zmarł 24 września 1623 r.¹⁶⁸

32 Samuel Sierakowski z Bogusławic, h. Ogończyk (Schirakofski, Syrakowski). Był sekretarzem króla Zygmunta III Wazy. Dokładne daty wyboru i ustanowienia na urzędzie nie są znane¹⁶⁹. W dokumentach klasztoru strzeleńskiego pojawia się jako prepozyt w 1629 r.¹⁷⁰ Był komisarzem i wizytatorem generalnym zakonu premonstratensów w Polsce¹⁷¹. Podczas wizytacji klasztorów w 1635 r. rażony paralizem, zmarł 25 listopada tegoż roku we wsi Magolno, która niegdyś stanowiła jego własność¹⁷². W kościele Świętej Trójcy w Strzelnie znajduje się jego epitafium¹⁷³.

33 Mikołaj Jaskółski, h. Leszczyc (Jaskolski, Jaskulski). Tytuł doktora obojga praw uzyskał na uniwersytecie bolońskim 24 marca

¹⁶⁴ APB Strzelno Kl A 135.

¹⁶⁵ Tamże, A 141.

¹⁶⁶ Tamże, A 142.

¹⁶⁷ AGAD MK 161 k. 102–102v.

¹⁶⁸ Nekrolog wrocławski, s. 706.

¹⁶⁹ A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.* s. 308 podaje rok 1622 jako datę wyboru, zaś rok 1630 jako czas nominacji na urząd proboszczowski; wedle tego samego źródła był on wcześniej koadiutorem G. Kielczewskiego, czego nie da się stwierdzić, zob. wyżej notę G. Kielczewskiego. APB Strzelno Kl B 1 f. 216, tam rok 1630.

¹⁷⁰ APB Strzelno Kl C 55, nie fol.; Strzelno Norbertanki 2 f. 1.

¹⁷¹ I. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 75–77.

¹⁷² Taka data śmierci w inskrypcji na epitafium Samuela, ufundowanym przez siostrę Reginę, żonę Jana Szymona Szczawińskiego, wojewodzinę brzesko-kujawską w kościele Świętej Trójcy w Strzelnie. Datę 25 listopada 1637 r. podają Nekrolog strzeleński, s. 762 i Nekrolog wrocławski, s. 87. Datę 24 listopada podaje Nekrolog żukowski, s. 73.

¹⁷³ J. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 75–77.

1634 r.¹⁷⁴; 8 sierpnia tegoż roku papież Urban VIII mianował go swoim i Stolicy Apostolskiej notariuszem¹⁷⁵; 12 sierpnia kolegium protonotariuszy apostolskich określa strój, w jakim może pokazywać się nowo mianowany członek kolegium oraz komunikuje, iż Jaskólski z racji swego stanowiska może być powoływany do procesów kanonizacji świętych i spraw dotyczących beneficjów kościelnych i mieszanych¹⁷⁶. W dokumentach strzeleńskich występuje w latach 1639 – 3 kwietnia 1681 r.¹⁷⁷ Przed 22 stycznia 1671 r. zrezygnował z urzędu opata w Hebdowie w związku z wyborem na prepozyta strzeleńskiego¹⁷⁸. Był wikariuszem generalnym norbertanów prowincji polskiej¹⁷⁹. Zmarł przed 23 marca 1684 r.¹⁸⁰ W kościele pod wezw. Św. Trójcy w Strzelnie ma epitafium wystawione przez Chryzostoma Gnińskiego biskupa kamienieckiego w 1700 r.¹⁸¹

34 Baltazar Aleksander Giza (Gissa). Wybrany został przez konwent prepozytem 2 maja 1684 r., i pod tą datą rezygnacja Gizy z prepozytury strzeleńskiej¹⁸².

¹⁷⁴ APB Strzelno Kl A 146.

¹⁷⁵ Tamże, A 147.

¹⁷⁶ Tamże, A 148.

¹⁷⁷ Tamże, Strzelno C 55, nie fol.

¹⁷⁸ APWr Rep 67 pudło 106 nr 3284. Andrzej Tylicki biskup krakowski krawkowski i książę siewierski zawiadamia dnia 22 stycznia 1676 r., że Mikołaj Jaskólski, prepozyt strzeleński zrezygnował z opactwa i godności opata w Hebdowie, na które to stanowisko nominację otrzymał inny norbertanin.

¹⁷⁹ I. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 74–75.

¹⁸⁰ APWr Rep 76 pudło 110, nr 3458 a. Strzelno, 23 marca 1684 r., prepozyt wrocławski Konstanty Zieliński... a Bonawentura de Niedzielsko Madaliński... episcopo Wladislaviensis et Pomeraniae, praepositorae Strelnensis et Lanciensis morte et obitu domini Nicolai Jaskolski vacantis, tam in spiritalibus, quam temporalibus specialiter deputatus generalis administrator, propter legalia illaque urgentia que cum alirum avocant negotia, patrem Florianum Lipczowski sancti ordinis Praemonstratensis conventus Strelnensis vicarium et oeconomum subdelegat, translatis eidem omnibus iuribus inde ab hac subdelegatione profluentibus. Opat wrocławski A. Gebel delegował 16 maja 1684 r. Józefa Mikowskiego do Strzelna, aby zbadał sytuację po śmierci prepozyta M. Jaskólskiego, w świetle bezprawnych praktyk biskupa wrocławskiego, który chce obsadzić prepozyturę strzeleńską – APWr Rep 67 pudło 110 nr 3460. Dwa lata wcześniej protonotariusz apostolski w Rzymie Maria Cusius pismem z 20 czerwca 1682 r. polecił wszystkim duchownym, aby nie pozwalali biskupowi wrocławskiemu i innym duchownym naruszać prawa wyboru i prezyt w konwencie strzeleńskim. APWr Rep 60 pudło 109 nr 3427.

¹⁸¹ I. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 74 ustala datę śmierci Jaskólskiego na 1685 r. Chryzostom Gniński był cystersem, bratankiem zmarłego prepozyta; epitafium fundował jako biskup kamieniecki. Tamże, s. 75.

¹⁸² AAG Strzelno Norbertanki 1, f. 4.

35 Jan Teofil (Bogumił¹⁸³) Grzębski z Kotlewa. Po dłuższym sporze¹⁸⁴ opata wrocławskiego, broniącego swego prawa do obsady prepozytury strzeleńskiej z biskupem wrocławskim Bonawenturą Madalińskim, który forsował na ten urząd kanonika i scholastyka kruszwickiego J. T. Grzębskiego, norbertanki strzeleńskiej zawiadomił biskupa o wyborze Grzębskiego swoim prepozytem; biskup wybór ów zatwierdził 26 września 1685 r.¹⁸⁵ Sprawa miała jednak swoje dalsze dzieje. Prowizorka konwentu strzeleńskiego Dorota Noskow-

¹⁸³ Niekiedy w źródłach spotyka się lekcję: Bogumił, która jednakże nie jest tożsama z imieniem Teofil, zob. H. Fross, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1988 s. 503, 151–152.

¹⁸⁴ Elekcja Grzębskiego stanowiła, jak się zdaje, strzeleńskie apogeum powszechnego w tych czasach konfliktu powstałego na tle obsady urzędów zakonnych związanych z tzw. komendą (zob. P. Sczaniecki, *Benedyktyni polscy. Zbiór szkiców i opowiadań*, Tyniec 1989 s. 196–308). W odniesieniu do dóbr znajdujących się w posiadaniu premonstratensów król Jan Kazimierz wydał w Warszawie 4 czerwca 1668 r. dokument zakazujący przyjmowania osób świeckich jako opatów, proboszczów i urzędników administracyjnych (APB Strzelno Kl B 1 f. 143–143v).

W odniesieniu do Grzębskiego decyzja biskupa kujawskiego spowodowała, że opat wrocławski dnia 15 maja 1684 r. odwołał się w tej kwestii do nuncjusza apostolskiego na dworze polskim Palaviciniego (APWr Rep 67 pudło 110 nr 3460). Mimo odwołania, wysłał on swoich przedstawicieli do Strzelna, aby uczestniczyli w elekcji prepozyta (16 maja 1684 r., APWr Rep 67 pudło 110 nr 3459). Opat Prémontré, jako generał norbertanów, w czerwcu 1684 r. postanowił, że ani wybór, ani zatwierdzenie nowo wybranego prepozyta nie może się odbyć bez zgody opata wrocławskiego (APWr Rep 67 pudło 110 nr 3461). Biskup Madaliński wysłał do Strzelna swoich komisarzy na elekcję prepozyta (APWr Rep 67 pudło 110 nr 3463). Przedstawiciel opata Józef Nikowski zapytał w Strzelnie siostry o sposób wyboru prepozyta. Oświadczyły one, iż opat św. Wincentego we Wrocławiu jest prawdziwym i prawnie ustanowionym od początku fundacji klasztoru zwierzchnikiem konwentu, potwierdzającym wybór prepozyta, i prawo to ciągle obowiązuje. zeznanie sióstr złożone o czwartej po południu w dniu 24 lipca 1684 r. po zamknięciu klasztoru, zanotował notariusz apostolski Paweł Franciszek Łochowski i sporządził instrument notarialny (APWr Rep 67 pudło 156 nr 5169 c). W trzy dni później, 27 lipca, bp Madaliński zawiadomił siostry, że wobec braku ich zgody na wybór osoby przedstawionej im na urząd prepozyta, wyznacza trzecią elekcję nowego prepozyta (APWr Rep 67 pudło 110 nr 3465). Ponownie interweniował generał norbertanów Michał Colbert, opat Prémontré, który pismem datowanym z Paryża 20 października 1684 r. anulował wybór prepozyta, ponieważ odbył się on z naruszeniem praw opata wrocławskiego; wybór uległ więc wymazaniu. Generał zakonu polecił odbyć nową elekcję (APWr Rep 67 pudło 110 nr 3469). Cały spór, mimo aktu notarialnego ogłaszającego sprzeczną z prawem wybór na urząd prepozyta (APWr Rep 67 pudło 111 nr 3470), zakończył się zwycięstwem biskupa wrocławskiego, który urząd prepozyta strzeleńskiego obsadził swoim kandydatem.

¹⁸⁵ AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 6.

ska w liście do opata wrocławskiego A. Gebła z dnia 1 listopada 1684 r., poinformowała go, że Grzębski został siostrom narzucony, bez elekcji, przez biskupa wrocławskiego i pomorskiego B. Madalińskiego¹⁸⁶. Postępowanie biskupa wywołało sprzeciw duchowieństwa zakonnego. Zapewne w początkach listopada w liście do opata A. Gebła protestował opat trzemeszeński Mikołaj Święcicki podnosząc, że Grzębski nie odbył nowicjatu zakonnego, lekceważy obyczaje, jest osobą moralnie naganną, cieszy się jednak bezgranicznym zaufaniem biskupa kujawskiego¹⁸⁷. Kwestię ustanowienia Grzębskiego prepozytem strzeleńskim szczegółowo opisał prof. wrocławski Leopold, który 4 listopada 1685 r. pisał do wikariusza generalnego norbertanów w Strahowie, iż Grzębski, wbrew postanowieniom soboru trydenckiego, został narzucony jako prepozyt, a następnie (3 XI) instytuowany w Strzelnie przez komisarzy biskupich, tegoż dnia objął zarząd dóbr klasztornych. Biskup kujawski prowadził rozmowy na temat zatwierdzenia Grzębskiego na dworze królewskim, a decyzje tam podjęte zatwierdziła Stolica Apostolska¹⁸⁸. Grzębski był wikariuszem generalnym zakonu na Polskę¹⁸⁹. Zmarł zapewne 22 stycznia¹⁹⁰ 1715 r.¹⁹¹

36 Paweł Józef Wolski, H. Rogala. Urodzony przed 10 lutym 1668 r., ochrzczony w kościele parafialnym w Liszkowie¹⁹² opodal Inowrocławia. Święceń kapłańskich udzielił mu biskup wrocławski i Pomorza Stanisław Dąbski 20 grudnia 1693 r.¹⁹³ Później, 10 lutego 1696 r., biskup powołał Wolskiego, którego nazywa *domesticus noster*, na komisarza do rewizji dóbr biskupich¹⁹⁴. Od tegoż biskupa otrzymał beneficjum w kościele parafialnym w Ostrowąsie (17 II

¹⁸⁶ *Wiadomości do dziejów polskich z archiwum Prowincji Szląskiej, zebrał A. Mosbach, Wrocław 1860 s. 373–374.*

¹⁸⁷ Tamże, s. 374–375. M. Święcicki nazywa jednak Grzębskiego „electus praepositus Strzelnensis conventus monialium”. Prepozyta scharakteryzował dosadnie, pisząc w post scriptum: „Iste homo est spectaculum mundi et omnium pessimus, verendum ne plura tenet, uti insanus”.

¹⁸⁸ Tamże, s. 375–376.

¹⁸⁹ A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 308.

¹⁹⁰ Datę dzienną podaje Nekrolog strzeleński, s. 723.

¹⁹¹ Datę roczną przyjęliśmy za laudum sejmiku radziejowskiego z 4 kwietnia 1715 r., które wzmankuje Grzębskiego jako dawnego proboszcza strzeleńskiego, *Dzieje ziemi kujawskiej*, wyd. A. Pawiński, t. 4, Warszawa 1888 nr 137 s. 291.

¹⁹² AAG Strzelno Norbertanki 3 nr 1.

¹⁹³ Tamże, nr 2.

¹⁹⁴ Tamże, nr 9.

1697¹⁹⁵). Nuncjusz apostolski Andrzej Santa Crucis udzielił mu prowizji na parafię ostrowską (9 III¹⁹⁶). Biskup wrocławski i Pomorza Stanisław Szembek ustanowił P. Wolskiego proboszczem w Kościelcu Kujawskim, w dekanacie inowrocławskim¹⁹⁷. Wybrany został przez norbertanki prepozytem przed 3 października 1717 r.¹⁹⁸ Nowicjat zakonny odbył w klasztorze witowskim¹⁹⁹. Złożył także profesję zakonną. Dnia 9 października został instytuowany na prepozyturze strzeleńskiej²⁰⁰. Zmarł w klasztorze strzeleńskim 22 marca 1728 r.²⁰¹ W kościele pod wezwaniem Świętej Trójcy w Strzelnie zachował się pomnik grobowy Wolskiego z inskrypcją²⁰².

37 Mikołaj Ignacy (S. Kuraś, Katalog, s. 49) Łukowski, h. Dołęga²⁰³ (Łukoski). Profes witowski, proboszcz w Racznie. Wybrano go *liberis votis* norbertanek strzeleńskich prepozytem zapewne w czerwcu 1728 r.²⁰⁴ W Kurii Rzymskiej uzyskał przywilej noszenia insygniów biskupich przez prepozytów strzeleńskich (7 IX 1729²⁰⁵). Odtąd jego następcy używali tytułu: infulat prepozyt strzeleński. Był wikariuszem generalnym premonstratensów w Polsce, który to urząd objął po opacie hebdowskim Wilkowskim²⁰⁶. Zmarł w Strzelnie

¹⁹⁵ Tamże, nr 4.

¹⁹⁶ Tamże, nr 5.

¹⁹⁷ Tamże, nr 10.

¹⁹⁸ APB Strzelno Kl B 1 f. 149, 216. Dnia 3 października 1717 r. delegaci opata wrocławskiego na elekcję P. Wolskiego oznajmili, że elekt zgodnie z poleceniem władz zakonnych przyjął profesję zakonną.

¹⁹⁹ A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 308.

²⁰⁰ APWr Rep 67 pudło 125 nr 4016. Komisarze wrocławscy oświadczyli wobec P. Wolskiego i czterech innych norbertanów, że wszelkie roszczenia biskupa dotyczące ustanowienia prepozyta są nieprawne.

²⁰¹ APB Strzelno Kl B 1 f. 149, „in agoniae hymn żałobny Dies Irae grać sobie kapeli kazał, gdzie in piis ad Deum suspiciis emisit spiritum roku 1728, dnia 22 marca”. Nekrolog strzeleński, s. 731; A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 309.

²⁰² APB Strzelno Kl B 1 f. 149. I. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 70–71. J. [Łukaszewicz], *Historyczna wiadomość o klasztorach w dawnej Wielkopolsce*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” t. 12: 1847 s. 35–48.

²⁰³ K. Niesiecki, *dz. cyt.*, t. 6 s. 290.

²⁰⁴ APB Strzelno Kl B 1 f. 149, 216. A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 310. Dokładną datę trudno ustalić. Bp K. A. Szembek listem datowanym 20 maja tegoż roku wyznaczył elekcję prepozyta na 14 czerwca (AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 10), natomiast delegaci opata na wybór prepozyta byli delegowani z Wrocławia do Strzelna 17 czerwca (APW Rep 67 pudło 133 nr 4309).

²⁰⁵ APB Strzelno Kl A 151.

²⁰⁶ Tamże, Strzelno B 1 f. 149; A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 311.

24 kwietnia 1736 r.²⁰⁷ W kościele pod wezw. świętej Trójcy znajduje się jego epitafium²⁰⁸.

38 Józef Łuczycki, h. Nowina²⁰⁹. Przedtem kanonik katedralny wrocławski. Do Strzelna skierował go biskup wrocławski i Pomorza Krzysztof Antoni Szembek, jego wuj, czyniąc go administratorem probostwa strzeleńskiego po śmierci M. Łukowskiego²¹⁰. Prepozytem został wybrany przez siostry 24 kwietnia 1736 r.²¹¹ Wkrótce potem wyjechał do Wrocławia, gdzie odbył nowicjat (skrótco do pół roku); tam złożył śluby zakonne i przyjął habit z rąk opata klasztoru św. Wincentego²¹². Generał premonstratensów Bruno Becourt mianował go swoim wikariuszem generalnym w polskiej prowincji zakonnej²¹³. Zmarł w Strzelnie 25 września 1770 r., o godzinie dziesiątej wieczorem²¹⁴. W kościele pod wezw. Świętej Trójcy w Strzelnie znajduje się jego epitafium²¹⁵.

39 Jan Chryzant²¹⁶ **Rakowski**. Przedtem przeor witówski. W klasztorze strzeleńskim pojawił się w połowie 1769 r., jeszcze za życia J. Łuczyckiego. Prepozyt Łuczycki „swoję nie tak potrzebą, jako bardziej prośbmi i naleganiem usilnym panów tak duchownych, jako i świeckich zniewolony” mianował Rakowskiego 27 lipca 1769 r. swoim koadiutorem²¹⁷. Elekcję Rakowskiego źródła nazywają wymuszoną, wywołała ona sprzeciw zgromadzenia, mimo to jednak władze duchowne instalowały go na urzędzie prepozyta strzeleńskiego 20 stycznia 1771 r.²¹⁸ Konflikt między prepozytem a norbertankami nie

²⁰⁷ APWr Rep 67 pudło 143 nr 4668.

²⁰⁸ APB Strzelno Kl B 1 f. 149v. I. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 72.

²⁰⁹ K. Niesiecki, *dz. cyt.*, t. 6 s. 285.

²¹⁰ APB Oddział w Inowrocławiu, Akta miasta Strzelna 51 f. 17. Opisanie stanu klasztoru strzeleńskiego ojca św. Norberta zakonu kanoniczego premonstratenskiego reguły św. Augustyna od zaczęcia szczęśliwych rządów świętej pamięci Józefa Łuczyckiego, który dnia 24 kwietnia w roku 1736 zgodnymi głosy od tutejszego zgromadzenia był za przełożonego obrany (dalej cyt. Opisanie stanu).

²¹¹ APWr Rep 67 pudło 143 nr 4668; Opisanie stanu, f. 17; AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 11.

²¹² Opisanie stanu, f. 17.

²¹³ A. J. D. Kraszewski, *dz. cyt.*, s. 312.

²¹⁴ Opisanie stanu, f. 17.

²¹⁵ I. Czechowski, *dz. cyt.*, s. 73–74.

²¹⁶ W źródłach imię to notuje się jako Hrozanta. Zob. na ten temat H. Fross, F. Sowa, *dz. cyt.*, s. 168.

²¹⁷ Opisanie stanu, f. 21v.

²¹⁸ Tamże. Obszerniej o tym zob. J. Wysocki, *Józef Ignacy Rybiński, bi-*

ustawał. Za namową nuncjusza papieskiego w Polsce J. Garampiego, Rakowski złożył rezygnację z urzędu prepozyta w dniu 28 marca 1776 r. i wrócił do macierzystego Witowa²¹⁹.

40 Piotr Szadkowski. Za następcę Rakowskiego na prepozyturze strzeleńskiej uważa go J. Wysocki²²⁰.

41 Franciszek Wieloński (Wielonski, Wielunski). Był profesem wítówskim. Do Strzelna przybył na polecenie J. Łuczyckiego, który uczynił go swoim sekretarzem (13 I 1769), następnie instalował go na stanowisku curatusa (duszpasterz zawiadujący parafią klasztorną) w pobliskich Gębicach (26 VIII 1769)²²¹. Elekcję nowego prepozyta na 17 sierpnia 1778 r. w Strzelnie wyznaczył biskup wrocławski i Pomorza J. I. Rybiński²²². Przedtem, 5 maja 1776 r., opat Prémontré Wilhelm Manaury, generał zakonu, upoważnił opata wítówskiego E. Sucheckiego do przewodniczenia elekcji w Strzelnie²²³. Bp Rybiński wysłał jako swoich przedstawicieli księży: Marcina Chyczewskiego, oficjała generalnego kujawskiego oraz Wojciecha Sulińskiego, kanonika katedralnego kujawskiego²²⁴. Władze pruskie reprezentował

skup wrocławski i pomorski 1777–1806. Zarys biograficzny na tle rządów diecezją, Rzym 1967 s. 121–122.

²¹⁹ Opisanie stanu, f. 21v; J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 122. Generał premonstratensów w piśmie pod datą Prémontré, 5 maja 1776 r. napisał, iż Rakowski ustąpił ze Strzelna *libera cessione*, AAG Strzelno Norbertanki 1, f. 15; APB Strzelno Kl B 1 f. 145, przy nazwisku Rakowskiego nota: resignavit.

²²⁰ J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 122. Tymczasem był on administratorem prepozytury strzeleńskiej po rezygnacji J. Ch. Rakowskiego, zob. dalej, s. v. Franciszek Wieloński.

²²¹ Przez dłuższy czas po ustąpieniu Rakowskiego, przebywali w Strzelnie opaci, wítówski St. E. Suchecki, i wrocławski J. Szmyd, którzy starali się wygasić konflikt związany z instalacją Rakowskiego. Sekretarz opata wrocławskiego I. Tłuk przebywał w Strzelnie kilka lat i do elekcji Wielońskiego administrował klasztorom. J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 122, twierdzi, iż po ustąpieniu Rakowskiego, prepozytem został norbertanin Piotr Szadkowski. Źródła pozwalają jednak stwierdzić, że Szadkowski był administratorem prepozytury (praepositurae Strzelnensis administrator, Konin, 3 lipca 1777 r.), AAG Strzelno Norbertanki 2 f. 14.

²²² AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 16.

²²³ Tamże, f. 15. Kościół parafialny w Gębicach odbudował J. Łuczycki (zob. Opisanie stanu, f. 20v.; R. Kabaciński, *Zarys dziejów miasta, w: Gębice. Rozwój historyczny i przestrzenny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej”, Nauki Techniczne nr 67, Architektura, Białystok 1988 s. 23) i wystarał się u króla Augusta III Sasa o przeniesienie prawa patronatu w stosunku do tego kościoła do prepozytury strzeleńskiej (31 VIII 1760), AAG dokument papierowy, bez sygn.

²²⁴ Opisanie stanu, f. 23v.

sędzia sądu zadwornego z Bydgoszczy von Kleist²²⁵. Obecni byli także opat wrocławski Jan Szmyd (Szmydt) i proboszcz płocki Konstantyn Wolicki. Dnia 17 lipca 1778 r. w Strzelnie sporządzono dokument stwierdzający wybór Wielońskiego²²⁶. Obok Wielońskiego do prepozytury kandydowali: Ignacy Mierosławski, kanonik katedralny wrocławski²²⁷, Ludwik Ziembicki, kanonik kruszwicki²²⁸ oraz profesor wrocławski Ignacy Tłuk, sekretarz opata wrocławskiego²²⁹. Ten ostatni pełnił w Strzelnie przez dłuższy czas urząd administratora klasztoru z polecenia opata wrocławskiego²³⁰. Podczas głosowania otrzymał o jeden głos mniej niż Wieloński, co stało się zarzewiem sporu między uczestnikami elekcji, bowiem opat wrocławski chciał powierzyć prepozyturę swojemu sekretarzowi²³¹. Akta elekcji przejęła regencja kwidzyńska, która orzekła, iż Wieloński został wybrany zgodnie z prawem, co zostało potwierdzone przez pruski urząd państwowy 20 września 1779 r.²³² Po otrzymaniu orzeczenia władz pruskich prepozyt-elekt udał się do Wolborza, gdzie rezydował bp Rybiński i z jego rąk odebrał 2 października instytucję oraz patent do instalacji wystawiony na osobę kanonika katedralnego wrocławskiego Wojciecha Sulińskiego²³³. Potwierdzenie przełożenia klasztornego otrzymał Wieloński dnia 6 października 1779 r. od opata witowskiego i wizytatora generalnego premonstratensów Stanisława Eustachiusza Sucheckiego²³⁴. Dnia 31 października miała miejsce instalacja *ad curam animarum*²³⁵. Elekcję Wielońskiego potwierdził generał zakonu W. Manoury, opat Prémontré, pismem z 5 grudnia 1779 r.²³⁶ Wieloński zmarł w Strzelnie 25 września 1803 r.²³⁷

²²⁵ Tamże; AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 16.

²²⁶ AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 16.

²²⁷ J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 156.

²²⁸ Tamże, s. 182.

²²⁹ Opisane stanu, f. 22v.

²³⁰ Tamże, f. 23.

²³¹ Tamże, f. 24v, „Sprzeciwił się elekcji Jan Szmydt, życząc bardziej przełożenia Ignacemu Tłukowi, jako swemu rodakowi, aniżeli Polakowi Franciskowi Wielońskiemu”.

²³² Tamże, f. 24v.

²³³ Tamże, f. 25; AAG E 19 f. 61. O Sulińskim, zob. J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 156.

²³⁴ AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 18; Opisane stanu, f. 25.

²³⁵ Opisane stanu, f. 25.

²³⁶ Zob. przypis 234.

²³⁷ Opisane stanu, f. 23; AAG Strzelno Norbertanki 6 f. 7.

42 Marcin Dunin, h. Łabędź. Po śmierci Franciszka Wielońskiego norbertanki zabiegały, aby prepozyturę strzeleńską objął kanonik wrocławski Marcin Dunin, m. in. dlatego, iż wywodził się, zdaniami sióstr, z rodu fundatora klasztoru²³⁸. Wawrzyniec Dunin, również kanonik wrocławski, powiadomił konwent i napisał, że jego synowiec nie chce przyjąć reguły św. Norberta (2 X 1803)²³⁹.

43 Jakub Zynda vel Żynda. Przed 18 grudnia 1803 r. norbertanki zwróciły się z prośbą do ks. Jakuba Zyndy, wikariusza kolegiaty kruszwickiej²⁴⁰ i proboszcza w Sławsku Wielkim o kandydowanie podczas elekcji prepozyta. Zynda odmówił²⁴¹. Nie zrażone odmową siostry nie poniechały swojego zamysłu i spowodowały, że Zynda zgodził się na propozycję kandydowania (13 I 1804)²⁴². Podczas elekcji, która odbyła się 17 kwietnia 1804 r., zakonnice wybrały Zyndę prepozytem, w obecności opata wrocławskiego Bernarda Buchmana i sędziego powiatu inowrocławskiego Schmidta²⁴³. Elekt odmówił jednak przyjęcia godności, a opat zarządził nową elekcję (25 V 1805)²⁴⁴.

44 Fryderyk Bielecki. Imię chrzestne Antoni, w zakonie przybrał imię Fryderyk (od 20 III 1809). Urodzony 24 maja 1760 r. we wsi Zabostowo pod Sochaczewem, nowicjat odbył w klasztorze norbertanów w Witowie (15 IX 1782), w pięć lat później (2 VI 1787) przyjął święcenia kapłańskie. Prepozytem został wybrany 10 kwietnia 1809 r., proboszczem strzeleńskim ustanowiony 5 stycznia 1810 r.²⁴⁵ Zmarł po 11 kwietnia 1829 r.²⁴⁶

45 Franciszek Ksawery Salmoński. Wybrany został prepozytem najpóźniej po 11 kwietnia 1829 r.²⁴⁷ Za jego przełożenia władze

²³⁸ AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 23.

²³⁹ Tamże. Marcin został później prymasem Polski (1830–1842); J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 162–163. Zob. też M. Banaszak, *Marcin Dunin 1830–1842, w: Na stolicy prymasowskiej w Gnieźnie i w Poznaniu w okresie niewoli narodowej i w II Rzeczypospolitej*, pod red. F. Lenorta, Poznań 1982 s. 121–159.

²⁴⁰ J. Wysocki, *dz. cyt.*, s. 223.

²⁴¹ AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 27.

²⁴² Tamże, f. 29.

²⁴³ APWr Rep 67 nr 5169 f.

²⁴⁴ AAG Strzelno Norbertanki 1 f. 50–51.

²⁴⁵ AAG Strzelno Norbertanki 7 f. 9–10, 16; Strzelno–Norbertanki 11, *passim*.

²⁴⁶ APB Strzelno Kl B 1 f. 152v–153, 226; APB Oddział w Inowrocławiu, Akta miasta Strzelna 62, nie fol., gdzie ostatnie pismo z autografem Bieleckiego.

²⁴⁷ APB Strzelno Kl B 1 f. 153, gdzie wiadomość, że Salmoński zarządzał klasztorem 19 lat.

pruskie skasowały klasztor norbertanek w Strzelnie w 1836 r.²⁴⁸
Zmarł w 1848 r. jako proboszcz strzeleński²⁴⁹.

ANEKS

Wydano posiłkując się *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, Wrocław [1953].

Catalogus praepositorum Strzelnenses post abbates Strzelnenses qui centum annorum dominabant ²⁵⁰

1	Menguz	anni	1216
2	Albertus		1220
3	Marcus abbas Vincentinus Vladislaviae Silesiae ²⁵¹ et Strzelnensis prepositus		1282
4	Rodegerus		1298
5	Joannes		1314
6	Boguslaus		1354
7	Marcus		1363
8	Vilchelmus		1393
9	Leonardus		1420
10	Joannes Melin ^{a-a}		1427
11	Joannes Lukau		1447
12	Joannes Łopczycz		1475
13	Nicolaus de Costan		1483
14	Petrus Glazar		1522
15	Jacobus Nowacki		1536
16	Paulus Viast		1536
17	Gregorius de Milejowo		1554

²⁴⁸ Tamże.

²⁴⁹ APB Strzelno Kl B 1 f. 226 z notą, że był to ostatni spośród prepozytów infułatów zakonu norbertańskiego. Podpisywał się: ks. Salmoński proboszcz infułatny strzeleński oraz przełożony klasztoru. APB Oddział Inowrocław, Akta miasta Strzelna 61, nie fol., koniec lutego 1830 r.

²⁵⁰ Źródło: Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Strzelno Kl B 1 k. 226.

²⁵¹ Wrocławek Śląski w odróżnieniu od Wrocławka Starego, czyli Włocławka.

^{a-a} Było: Nicolaus (zamazano atramentem) Joannes Melin, Nicolaus. Kolejność przedstawiono zgodnie ze znakiem pisarza.

[33]

18	Nicolaus Chwaliszewski	1573
19	Andreas Pecherski	1578
20	Gabriel Kielczewski	1593
21	Samuel Sierakowski	1630
22	Nikolaus Jaskólski	1671
23	Joannes Theophilus Grzembski	1682
24	Paulus Wolski	1716
25	Nicolaus Łukoski professus Vitoviensis	1728
26	Josephus Łuczyci	1736
27	Joannes Hroznata Rakowski professus Vitoviensis electus Resignavit	1770
28	Franciscus Wielonski professus Vitoviensis electus et institutus	1779
29	Fridericus Bielecki obiit	1829
30	Franciscus Xaverius Salmoński obiit Ultimus praepositorum ifulatorum ex Ordine Sancti Norberti ²⁵²	1848

RYSZARD KABACIŃSKI, DARIUSZ KARCZEWSKI

Verzeichnis der Präpositi des Prämonstratenserinnenklosters in Strzelno (Anfang des 12. Jh. bis 1837) Zusammenfassung

Das Prämonstratenserinnenkloster in Strzelno wurde Ende der achtziger Jahre des 12. Jh. von dem Woiwoden von Kujawien und Kastellan von Kruszwica Piotr Wszeborowic gestiftet. Organisatorisch war es der Abtei St. Vinzenz in Breslau-Elbing unterstellt. An der Spitze des Klosters stand ein Präpositus. Zu seinen Pflichten gehörte die Repräsentation des Konvents gegenüber den geistlichen und weltlichen Behörden, die Aufrechterhaltung der geistlichen Disziplin in dem Kloster sowie die Verwaltung dessen Vermögens. Der Präpositus wurde auf einem außergewöhnlichen Kapitel von allen Chorfrauen gewählt. Sollte es nicht zum Einvernehmen kommen, durfte der Abt-Vater seinen Kandidaten ernennen. Der gewählte Präposit wurde von den Nonnen dem Abt des Klosters St. Vinzenz in Breslau vorgestellt, mit der Bitte um dessen Bestätigung. Dann bat der Abt den Ortsbischof von Włocławek, ihn in sein Amt einzusetzen.

Obwohl die Funktion des Präpositus in dem Kloster von Anfang an vor-

²⁵² Katalog kontynuowano, wpisując doń księży diecezjalnych — proboszczów strzeleńskich.

handen sein muß, erscheint in den Quellen der erste namentlich bekannte — Albert — erst im Jahre 1220. Wegen des Erhaltungszustands der Quellen gibt es für das 12. und 13. Jh. beträchtliche Lücken, jedoch schon ab Ende des 13. Jh. kann ein fast vollständiges Verzeichnis der Präpositi zusammengestellt werden. Die Präpositi kamen nach Strzelno über das Breslauer Kloster, was allerdings nicht bedeutet, daß sie alle Schlesier waren; mit der Wahl des Grzegorz aus Milejów beginnt die Periode der aus polnischen Klöstern stammenden Präpositi. Meistens waren sie bürgerlicher Herkunft; Vertreter des Adels erscheinen erst im 16. Jh. Von dem 14. bis zur 2. Hälfte des 16. Jh. war die Präpositur in Strzelno häufig eine wichtige Stufe für Beförderung zum Abt des Klosters St. Vinzenz. Mit dem Amtsantritt in Strzelno von Jan Teofil Grzembski (1684) beginnt die Periode der Kommendatar-Präpositi, die bis zu den Teilungen Polens dauert. In der darauffolgenden Zeit, bis zur Auflösung des Klosters im Jahre 1837, griffen mehrmals auch die preußischen Behörden in die Wahl des Präpositus ein.

Übersetzt von Juliusz Zychowicz